

นโยบายของรัฐบาลกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเมืองสุรินทร์ พ.ศ.2435-2506

ปริญาณิพนธ์
ของ
นฤพร พลบุญ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ตุลาคม 2556

นโยบายของรัฐบาลกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเมืองสุรินทร์ พ.ศ.2435-2506

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ตุลาคม 2556

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

นโยบายของรัฐบาลกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเมืองสุรินทร์ พ.ศ.2435-2506

บทคัดย่อ
ของ
นฤพร พลบุญ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ตุลาคม 2556

นฤพร พลบุญ (2556). นโยบายของรัฐบาลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเมืองสุรินทร์
พ.ศ.2435-2506. ปรินญาณินพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: อาจารย์ ดร.โตม ไกรปกรณ์,
รองศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวิณะ

ปรินญาณินพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายของรัฐบาลกับการ
เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเมืองสุรินทร์ ระหว่าง พ.ศ.2435-2506

ผลการศึกษาพบว่า วิถีความเป็นอยู่ของคนในเมืองสุรินทร์ช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง
ประเทศในปี พ.ศ.2435 ดำเนินไปในรูปแบบของการเพาะปลูกแบบพอยังชีพและส่งส่วยของป่า
ให้กับรัฐบาล ต่อมาเมื่อรัฐบาลทำการปฏิรูปการปกครองเพื่อรวมศูนย์อำนาจที่กรุงเทพฯ และ
ผลักดันให้เศรษฐกิจของภาคอีสานเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลโดยเฉพาะการสร้างทางรถไฟสาย
อีสาน ที่ใช้เป็นเส้นทางขนส่งสินค้า ส่งผลให้เศรษฐกิจของสุรินทร์ค่อยๆ เปลี่ยนจากการผลิตแบบ
พอยังชีพมาเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในสุรินทร์และจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสานของรัฐบาลตลอดช่วง
พ.ศ.2435-2475 ไม่ประสบความสำเร็จเท่าไรนัก เนื่องจากรัฐบาลไม่ได้สร้างสาธารณูปโภคที่
จำเป็นเพื่อรองรับการผลิตสินค้าที่ตลาดต้องการ

ภายหลังการปฏิวัติสยามจนถึงสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาลได้พยายาม
แก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของราษฎรในภาคอีสานโดยการสร้างสาธารณูปโภคที่จำเป็นเพิ่มขึ้น
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้นทศวรรษที่ 2500 ซึ่งมีการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและ
แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นกรอบในการพัฒนาเศรษฐกิจของภาคอีสานส่งผลให้
เศรษฐกิจของสุรินทร์เปลี่ยนมาเป็นการผลิตข้าวและสุกร ซึ่งเป็นสินค้าที่มีอยู่เดิมและสินค้าที่
เพิ่มขึ้นใหม่ คือ ปอ ตลอดจนมีการสร้างถนนเพื่อขยายเส้นทางคมนาคมขนส่งภายในเมืองสุรินทร์
และเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างสุรินทร์กับเมืองอื่นๆ อย่างไรก็ตามผลของนโยบายการพัฒนาของรัฐมี
ทั้งด้านที่ทำให้ราษฎรในเมืองสุรินทร์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและด้านที่ทำให้คนในท้องถิ่นต้องพึ่งพา
สินค้าจากภายนอกเพิ่มขึ้น

THE POLICY OF THE GOVERNMENT TO ECONOMIC CHANGES IN THE CITY OF
SURIN 1892-1963

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Art Degree in History
at Srinakharinwirot University
October 2013

Naluporn Polboon.(2013). *Effects of Government Policy on Economic Transformation in Surin Province in 1892-1963*. Master thesis, M.A. (Master of Art: History).

Bangkok: Graduated School of Srinakharinwirot Univresity. Advisor Committee:
Dr. Dome Kraipakorn, Assoc. Prof. Dr Chakrit Choomwattana.

This thesis aims to study relationship between Government Policies and Economic Transformation in Surin province in an 1892-1963 period.

The study shows that before country political reform in 1892, majority of Surin population were subsistence agriculturist and hunter. They rarely brought in goods from other Provinces, but some of them had to pay tribute to Thai government at the time. After political reform in 1892 that government centralized its politic power in a capital of Thailand, Bangkok. The study Shows at that time Surin's economic strated to get influenced by government policies. Especially, when Government endorsed eastern railroad policy, Surin economy and north-eastern part of Thailand economy Started to gradually shift from self-sufficient economic to capitalist economic. However, due to lacking of important public utility, the economic Transformation in 1892-1932 was not actually successful.

After a Siamese revolution during a period of Field Marshall Sarit Thanarat government. Thai Government at that time attempted to improve living condition of north-eastern residences by putting some public utilities into places such high way. A Thailand National Economics and Social Development plan at that time,1960s, attempted to encourage agriculturists in Surin province to produce more pork and rice. It also encouraged some of Surin agriculturists to start producing hemp, which at that time it was completely new to the locals. The effects from the government policies was some improvement in quality of life of Surin people. On the other hand, Surin people Strated bringing in other goods from other parts.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

นโยบายของรัฐบาลกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเมืองสุรินทร์ พ.ศ. 2435-2506

ของ

นฤพร พลบุญ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่ .....เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2556

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ที่ปรึกษาหลัก

.....ประธาน

(อาจารย์ ดร. โดม ไกรปกรณ์)

(รองศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ มีกุล)

.....ที่ปรึกษาร่วม

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ)

(อาจารย์ ดร. โดม ไกรปกรณ์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร. คัททียากร ศศิธรรมาศ)

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ โดยได้รับกรุณาจาก อาจารย์ ดร.โตม ไกรปกรณ์ ที่กรุณา สละเวลาอันมีค่าของท่านในการรับเป็นอาจารย์ผู้ควบคุมปริญญาโททั้งให้คำปรึกษา และคำแนะนำ ต่าง ๆ ตลอดจนตรวจงานและแก้ไขงาน และอดทนต่อความต้อยปัญญาของผู้วิจัยตลอดมา ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร. มรกต เจวจินดา ไมเออร์ อาจารย์พวงร้อย กล่อมเอียง อาจารย์ ดร. เพ็ญ พิสุทธิ์ ทองมี รองศาสตราจารย์ ซาติชาย พณานานนท์ ที่ประสิทธิ์พระสาขาวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย ตลอดจนคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่คอยถามไถ่ด้วยความ ห่วงใยเสมอมา ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ มีกุลที่กรุณาสละเวลาอันมีค่ามาเป็น ประธานกรรมการสอบปริญญาโท ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ที่จุด ประกายทำให้ผู้วิจัยมีตั้งใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ในระดับสูงขึ้น

ขอขอบพระคุณ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามและภาควิชา ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ทำให้ผู้วิจัยได้รู้ถึงวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ ถูกต้องและแม่นยำ ขอขอบคุณคุณณัฏยพงศ์ สารรัตน์ “เพื่อน” ที่คอยให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี มาโดยตลอด ทั้งตั้งคำถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำปริญญาโท และคอยให้กำลังใจแก่ ผู้เขียน ขอขอบคุณคุณณัฐพงษ์ แก้วสุภา “เพื่อน” ที่คอยตั้งคำถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเสมอ มาคุณเสาวนีย์ สีสอง น้องมด ที่คอยให้กำลังใจผู้เขียนเสมอมา ตลอดจนเพื่อน ๆ สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ รุ่นที่ 10 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่คอยถามไถ่อยู่เสมอด้วยคำว่า “จบรียัง เมื่อไหร่ จะจบ”

กำลังใจที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ผู้เขียนสามารถอดทนมาได้ถึงทุกวันนี้ ขอกราบขอบพระคุณ แม่ คุณยาย พี่ตุ๊กตา ที่ไม่เคยปิดกั้นในการที่ผู้เขียนเลือกจะศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิตแม้ว่า หลายครั้งที่ทำให้ต้องพลอยเป็นกังวล แต่ก็ยังพยายามผลักดันและให้กำลังใจผู้เขียนมาโดยตลอด คุณยายที่อยู่รอคอยความสำเร็จของลูกหลานอย่างอดทน ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ทุก ๆ ท่าน

นฤพร พลบุญ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา.....	1
จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
สมมติฐาน.....	10
ขอบเขตการศึกษา.....	10
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	11
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	11
2 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ ตามนโยบายของรัฐ พ.ศ. 2435-2475	16
นโยบายทางการปกครองของรัฐบาลต่อภาคอีสาน ตั้งแต่สมัยธนบุรี ถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์.....	15
นโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลสยามต่อภาคอีสานตั้งแต่สมัยธนบุรี ถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์.....	16
การปฏิรูปการปกครองภาคอีสานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	16
การปฏิรูปเศรษฐกิจภาคอีสานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	17
การจัดการปกครองสุรินทร์โดยรัฐบาลสยามหลังการปฏิรูปการปกครอง2435.....	19
การจัดการเศรษฐกิจของสุรินทร์โดยรัฐบาลสยามหลังการปฏิรูปการปกครอง.....	21
การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2435-2475.....	23
ผลการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์.....	27
3 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2506	35
การเมืองไทย พ.ศ. 2490-2506.....	35
การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ พ.ศ. 2490-2506.....	36
การจัดการปกครองเมืองสุรินทร์โดยรัฐบาล พ.ศ. 2490-2506.....	42
การจัดการเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์โดยรัฐบาลช่วง พ.ศ. 2490-2506.....	43
ผลการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในจังหวัดสุรินทร์.....	45

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
4 สรุป	48
บรรณานุกรม	50
ประวัติย่อผู้ทำวิจัย	56

บัญชีตาราง

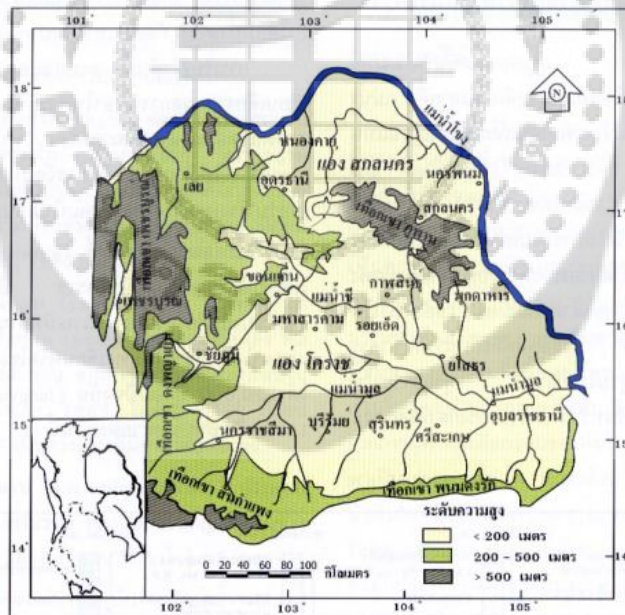
ตาราง	หน้า
1 การแบ่งพื้นที่มณฑลเทศาภิบาลของภาคอีสาน	3
2 การใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อทำนาข้าวในภาคอีสาน พ.ศ.2493-2503	6
3 เนื้อที่ปลูกพืชไร่ในภาคอีสาน พ.ศ.2493-2506	6
4 ปีที่เปิดบริการรถไฟในภาคอีสาน	8
5 พื้นที่ปลูกข้าวของเมืองสุรินทร์ พ.ศ.2455-2469	8
6 ข้าหลวงจากส่วนกลางที่เข้ามากำกับและบริหารราชการในเมืองสุรินทร์ พ.ศ. 2435-2476	20
7 อัตราส่วนที่ไพร่ส่วนในภาคอีสาน 1 คนต้องเสียใน 1 ปี	22
8 ประเภท ปริมาณ และมูลค่าสินค้าส่งออกของมณฑลอุบลราชธานี	23
9 พื้นที่การปลูกข้าวในสุรินทร์	23
10 จำนวนสุกรที่ส่งออกจากเมืองสุรินทร์ พ.ศ. 2469-2475	26
11 ข้าหลวงจังหวัดสุรินทร์ที่บริหารราชการในระบบ “คณะกรรมการจังหวัด” พ.ศ. 2476-2489	32
12 จำนวนสุกรที่ส่งจากสุรินทร์มายังกรุงเทพฯ พ.ศ. 2475-2481	34
13 ความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในโครงการต่างๆ ภายใน พ.ศ. 2497-2506	37
14 รายงานผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ระหว่าง พ.ศ. 2495-2506	42
15 แสดงเนื้อที่และผลผลิตข้าวของเมืองสุรินทร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490-2499	43
16 ปริมาณพื้นที่ป่า ทำเล ในตำบลตระแสง อำเภอเมืองสุรินทร์ ระหว่าง พ.ศ.2493-2513	46
17 อัตราการทำลายป่าในจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2504-2528	46

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบสูงแอ่งโคราชซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของภาคอีสาน จากการศึกษามานุษยวิทยาพบว่า เป็นแหล่งที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านที่เก่าแก่ในประเทศไทยควบคู่กับชุมชนบริเวณแอ่งสกลนครหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “อีสานเหนือ”¹ สภาพของที่ราบแอ่งโคราชเป็นเหมือนกันกะทะที่บริเวณตอนกลางของพื้นที่เป็นที่ต่ำลงไปเป็นแอ่งโดยมีภูเขาสูง คือ ทิวเขาเพชรบูรณ์ ทิวเขาตงพระยาเย็น ทิวเขาพนมดงรัก และทิวเขาภูพาน ยกตัวขึ้นมาเป็นขอบสูงชัน ล้อมพื้นที่ราบ มีแม่น้ำที่สำคัญคือ แม่น้ำมูลและแม่น้ำสาขาคือแม่น้ำชี แม่น้ำพอง ลำปาว ลำเซ (เซบาย) ห้วยเซบก โดยบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำชีบางแห่งเป็นที่ลุ่มต่ำ เมื่อถึงฤดูฝนน้ำจะท่วม เมื่อถึงฤดูแล้งพื้นดินจะแห้ง ทำให้สภาพดินของที่ราบแอ่งโคราช (อีสานใต้) ส่วนใหญ่เป็นทุ่งโล่งกว้าง ดินกร่อย ขาดความอุดมสมบูรณ์ที่เรียกว่า “ทุ่งกุลาร้องไห้”²

ภาพประกอบ 1 แสดงสภาพภูมิศาสตร์ภาคอีสาน

ที่มา: thaigeo.blogspot.com

¹ สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2543). เบื้องหลังและวัฒนธรรมอีสาน. หน้า 21-22.

² สุภาพ บุญไชย. (2549). ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. หน้า 32-33.

แม้ว่าภูมิศาสตร์ของที่ราบสูงอีสานใต้จะขาดความอุดมสมบูรณ์ แต่จากการศึกษาทางโบราณคดีและการศึกษาทางประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่นี้ได้มีพัฒนาการจากหมู่บ้านขึ้นมาเป็นรัฐ¹ จนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 จึงปรากฏว่าบ้านเมืองในอีสานเริ่มมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสยาม โดยอาณาจักรอยุธยาได้ขยายอำนาจเข้ามาปกครองเมืองนครราชสีมา² เมืองทุ่ง (อยู่ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด) บ้านเมืองบริเวณเขมรป่าดง (สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ)³ ในขณะที่ดินแดนส่วนใหญ่ของอีสานอยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรลาวล้านช้าง

หลังจากอาณาจักรอยุธยาล่มสลายในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 บ้านเมืองในบริเวณแอ่งอีสานใต้ที่เคยอยู่ใต้อำนาจของอยุธยาได้ตั้งตัวเป็นอิสระ ดังเห็นได้จากการที่กรมหมื่นเทพพิพิธเชื้อพระวงศ์กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาที่ถูกเนรเทศไปลังกาได้มาตั้งตัวเป็นใหญ่ที่เมืองพิมายหลังจากราบข่าวการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า จนกระทั่งสมเด็จพระเจ้าตากสิน ขุนนางผู้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์องค์ใหม่ของอาณาจักรสยามยกทัพมาปราบก๊กของกรมหมื่นเทพพิพิธได้เมืองพิมายกลับมาอยู่ใต้อำนาจอีกครั้ง⁴ และในเวลาต่อมาอาณาจักรสยามสมัยธนบุรีสามารถขยายอำนาจเข้ามาครอบครองดินแดนภาคอีสานทั้งหมดและอาณาจักรลาวล้านช้าง เนื่องจากปัญหาความแตกแยกภายในกลุ่มชนชั้นปกครองของล้านช้างทำให้อาณาจักรล้านช้างอ่อนแอลง จนถูกกองทัพสยามตีแตกและตกเป็นประเทศราชของสยาม⁵

ในการปกครองภาคอีสานของรัฐบาลไทยสมัยธนบุรีและภายใต้การนำของราชวงศ์จักรีซึ่งขึ้นมาใช้อำนาจแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินในปี พ.ศ.2325 พบว่า รัฐบาลไทยยังคงให้บ้านเมืองในพื้นที่แอ่งสกลนคร (อีสานเหนือ) และแอ่งโคราช (อีสานใต้) ส่วนที่เคยอยู่ในอำนาจของอาณาจักรลาวล้านช้างใช้ระบบการปกครองและกฎหมายของล้านช้างดังที่ช้กันมา เพียงแต่บ้านเมืองเหล่านั้นต้องส่งส่วยให้แก่รัฐบาล ผู้คนมีหน้าที่เกณฑ์แรงงานให้กับรัฐไทย เจ้าเมืองและกรมการเมืองต้องได้รับการแต่งตั้งตามพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ไทย⁶ โดยประเด็นสำคัญคือในการดำเนินนโยบายการเรียกเก็บส่วยจากราษฎรในภาคอีสานทั้งในรูปแบบของสิ่งของ เช่น ผลเร็ว ครั่ง งาช้าง ฯลฯ และที่เรียกเก็บเป็นตัวเงิน รัฐบาลไทยสมัยธนบุรีและสมัยต้นรัตนโกสินทร์

¹ สุจิตต์ วงษ์เทศ.(2543). *เบ็้งสังคมและวัฒนธรรมอีสาน*. หน้า 47-85; ธิดา สาระยา.(2538). *อาณาจักรเจนละ: ประวัติศาสตร์อีสานโบราณ*. หน้า 1-76; สุจิตต์ วงษ์เทศ.(2553). *บุรีรัมย์มาจากไหน?* หน้า 65-83; ฮอลล์ .(2549). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้:สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร เล่ม 1*. หน้า 27-33; สุภัทรดิศ ดิศกุล.(2550). *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ.2000*. หน้า 149-222.

² สุจิตต์ วงษ์เทศ.(2543). *เบ็้งสังคมและวัฒนธรรมอีสาน*. หน้า 80-85.

³ สุวิทย์ ธีรศาตวัด และดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (2541). *ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน*. หน้า 17.

⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์.(2542). *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. หน้า 40-45,168-174.

⁵ สุวิทย์ ธีรศาตวัด และดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. *เล่มเดิม*. หน้า 6

⁶ สุวิทย์ ธีรศาตวัด และดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. *เล่มเดิม*. หน้า.17; ไพฑูรย์ มีกุล. (2516). *การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. หน้า 10-28.

ต้องประสบปัญหานานาประการ คือ ปัญหาไพร่หนีการเก็บส่วย ปัญหาเจ้าเมืองกรมการเมืองเบียดบังเอาส่วยที่เก็บได้เอาใช้ส่วนตัว ปัญหาไพร่ไม่มีส่วยส่งให้รัฐเนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่แห้งแล้งทำให้หาส่วยไม่ได้ ฯลฯ¹ ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะนำไปสู่การที่รัฐบาลในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนแปลงนโยบายการเรียกเก็บผลประโยชน์จากราษฎรและนโยบายการปกครองภาคอีสานให้ดินแดนทั้งหมดใช้กฎหมายของสยามเป็นหลักแทนที่จะอนุญาตให้ดินแดนบางส่วนของอีสานใช้ระบบการปกครองและกฎหมายของล้านช้าง

จุดเปลี่ยนของนโยบายการปกครองภาคอีสานของรัฐบาลไทยเกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อรัฐบาลต้องเผชิญหน้ากับการคุกคามจากฝรั่งเศสที่ยึดครองอินโดจีน (ลาว, กัมพูชา, เวียดนาม) เป็นอาณานิคมและมุ่งจะขยายอำนาจมายังดินแดนของสยามส่วนที่อาณาจักรลาวล้านช้างเคยปกครอง ทำให้ทรงปฏิรูปการปกครองหัวเมืองอีสานเพื่อกระชับอำนาจของรัฐบาลให้รัดกุม โดยรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) ดังเห็นได้จากการที่รัฐบาลไทยส่งข้าหลวงจากส่วนกลางไปปกครองหัวเมืองลาวในปี พ.ศ.2443 และทำการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคในปี พ.ศ.2435 ซึ่งมีการใช้ระบบมณฑลเทศาภิบาล ยุบตำแหน่งอาญาสี่ (ระบบการปกครองของเมืองในเขตอีสานที่ใช้แบบแผนการปกครองของลาวล้านช้าง) และรวมหัวเมืองในภาคอีสานเป็นมณฑลลาวกาว มณฑลลาวกลาง มณฑลลาวพวน (ในเวลาต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อมณฑลจากที่เรียกชื่อมณฑลตามกลุ่มประชากรว่า “ลาว” มาเป็นการใช้ชื่อทิศหรือหรือชื่อเมืองขนาดใหญ่เป็นชื่อมณฑลแทนโดยมณฑลลาวกาวเปลี่ยนเป็นมณฑลอีสาน มณฑลลาวกลางเปลี่ยนเป็นมณฑลนครราชสีมา มณฑลลาวพวนเปลี่ยนเป็นมณฑลอุดร²)

ตาราง 1 การแบ่งพื้นที่มณฑลเทศาภิบาลของภาคอีสาน *

มณฑลร้อยเอ็ด (มณฑลอีสานเดิม)	ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม
มณฑลอุบล (มณฑลอีสานเดิม)	อุบลราชธานี ขุขันธ์ ศรีสะเกษ สุรินทร์
มณฑลอุดร	อุดรธานี ขอนแก่น เลย นครพนม สกลนคร

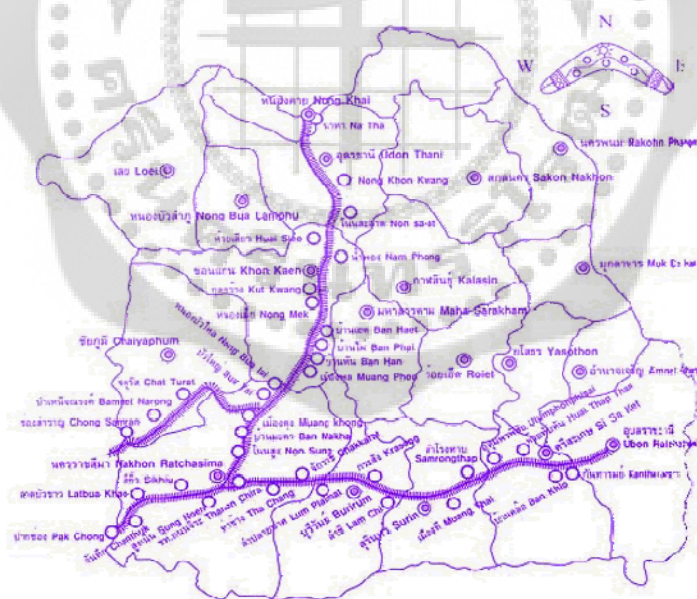
¹ สุวิทย์ ธีรศาศวัต. (2550). ปัญหาการเก็บส่วยในภาคอีสานก่อนสมัยการปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ 5. หน้า 106-119.

² สุวิทย์ ธีรศาศวัต และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. *เล่มเดิม*. หน้า 11-13; ศิริพร สุเมธรัตน์. (2553). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์. หน้า 158-160.

* มณฑลในภาคอีสานได้มีการเปลี่ยนแปลงและขอบเขตพื้นที่หลายครั้ง ในปี พ.ศ.2433 มณฑลอีสานประกอบด้วยเมืองร้อยเอ็ด, กาฬสินธุ์, มหาสารคาม, อุบลราชธานี, ขุขันธ์, ศรีสะเกษ, สุรินทร์ แต่ในปี 2455 (ต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ได้มีการแยกมณฑลอีสานออกเป็น 2 มณฑล คือ มณฑลร้อยเอ็ดและมณฑลอุบล ดังนั้นสุรินทร์ในช่วงปี พ.ศ.2443-2435 จึงอยู่ในมณฑลอีสาน และนับจาก พ.ศ.2455-2475 สุรินทร์จึงเปลี่ยนไปอยู่กับมณฑลอุบล

ในการปฏิรูปการปกครองภาคอีสาน รัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีจุดมุ่งหมายหลักๆอยู่ที่การควบคุมและดัดทรัพยากรจากภูมิภาคมาให้รัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ¹ และปลูกฝังคตินิรัฐประชาชาติ (Nation State-ผู้อ้าง) ให้แก่ราษฎรในภาคอีสาน² ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วรัฐบาลได้ดำเนินนโยบายด้วยการตั้งกองตำรวจภูธร ประกาศตักเตือนราษฎร การจัดระบบการศึกษา การตั้งระบบศาลยุติธรรม และการใช้ระบบการจัดเก็บภาษีอากร³ โดยประเด็นที่ผู้วิจัยขอสรุปและเน้นในที่นี้คือ นโยบายการปฏิรูปการปกครองภาคอีสานของรัฐบาลไทยในช่วงเวลานี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคอีสาน ดังปรากฏว่า หลังจากรัฐบาลสร้างทางรถไฟมาถึงภาคอีสาน เศรษฐกิจของภาคอีสานเริ่มเปลี่ยนไปจากการผลิตแบบพอยังชีพมาเป็นแบบทุนนิยมที่มีการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่าย ผู้คนในท้องถิ่นเริ่มมีการบริโภคสินค้าที่มาจากภายนอกแทนการผลิตขึ้นใช้เอง⁴ มีพ่อค้าชาวจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งในภาคอีสานเพื่อทำการค้าและในบริเวณอีสานใต้ (นครราชสีมา อุบลราชธานี สุรินทร์ บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด) มีการผลิตข้าวเพื่อการค้า แต่การตั้งหลักแหล่งของพ่อค้าชาวจีนและการผลิตข้าวเพื่อการค้าจะจำกัดอยู่เฉพาะในเมืองที่เส้นทางรถไฟเข้าถึง (โดยเฉพาะที่นครราชสีมาเป็นที่แรกซึ่งทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-อีสาน สร้างไปถึง) ยังไม่ได้ขยายทั่วทั้งภาคอีสาน⁵

แผนที่แสดงเส้นทางรถไฟสายอีสาน

ที่มา: ms.thaicyperu.go.th

¹ สุวิทย์ ชีรสาคัด และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. เล่มเดิม . หน้า 18.

² เดิม วิกาศย์พจนกิจ. (2542). ประวัติศาสตร์อีสาน. หน้า 408-409.

³ เดิม วิกาศย์พจนกิจ.(2542). เล่มเดิม. หน้า 201-230.

⁴ สมศรี ชัยฉนิชยา.(2548). นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2513. หน้า 57-61.

⁵ จัตตทิพย์ นาดสุภา. (2533).เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. หน้า 60-62.

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะเห็นว่านโยบายการปกครองภาคอีสานของรัฐบาลไทยในช่วงเวลานี้ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของราษฎรในภาคอีสานได้อย่างเต็มที่ เห็นได้จากปาฐกถาของผู้แทนราษฎรในภาคอีสานช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ที่ชี้ให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรที่อึดอัดแร้นแค้น เช่น ปาฐกถาเรื่อง สภาพจังหวัดบุรีรัมย์ของนายพันตรีหลวงศักดิ์ธรรมากร ผู้แทนราษฎรจังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2477 ซึ่งระบุว่า ราษฎรในจังหวัดพยายาม “โค่นสร้างที่ว่างเปล่าให้เป็นไร่เรียกสวนไร่นา” อยู่ทุกปี แต่ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ไม่มีน้ำเพียงพอแก่การทำนาและสภาพจังหวัดทั้งอยู่บนดอยและค่อนข้างกันดารน้ำ ราษฎรได้แต่ขุดสระน้ำ “ใช้กันไปตามมีตามเกิด”¹ โดยปัญหาความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นของชาวอีสานเป็นปัญหาที่รัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความตระหนักอยู่พอสมควร จึงมีการเชิญ คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน เข้ามาสำรวจเศรษฐกิจในชนบทของสยาม ซึ่งในส่วนของภาคอีสานซิมเมอร์แมนเสนอให้รัฐบาลไทยพัฒนาพันธุ์อื่น ๆ แทนการปลูกข้าวซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ของภาคอีสาน เนื่องจากเป็นที่ราบสูง ดินเป็นดินเค็มและดินปนทรายรวมทั้งเสนอให้รัฐบาลจัดทำเส้นทางคมนาคม พัฒนาระบบสาธารณสุข สร้างระบบชลประทาน² แต่ข้อเสนอนี้ไม่ได้ถูกนำไปปฏิบัติ เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เสียก่อน

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 จนถึงต้นทศวรรษ 2500 ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นเป็นผู้นำรัฐบาล ได้มีปัญญาชนและนักการเมืองท้องถิ่นที่เสนอแนวทางในการปรับเปลี่ยนนโยบายการปกครองและพัฒนาเศรษฐกิจภาคอีสานของรัฐบาล ดังเห็นได้จากกรณีของ นายอ่ำ บุญไทย ครูมัธยมกสิกรรม ได้เขียนหนังสือเรื่อง กฤตการบนที่ราบสูง เพื่อใช้ในการหาเสียงในการสมัครเป็นผู้แทนราษฎร จังหวัดอุบลราชธานี ในปี พ.ศ.2476 โดยชี้ให้เห็นถึงการจัดการศึกษาแบบแกรี่แพลน (Gary Plan) ให้มีการเรียนวิชาสามัญในตอนเช้าและตอนบ่ายควรมีการเรียนวิชาอาชีพ รวมทั้งเสนอให้มีการจัดตั้งโรงงานในวิชาชีพที่เปิดทำการสอนและเสนอให้มีครูผู้ชำนาญในวิชาชีพต่างๆ เพื่อที่จะสามารถสอนให้เด็กมีความรู้และสามารถทำมาหากินได้จริง³ นอกจากนี้ยังพบว่าในช่วง พ.ศ.2476-2494 ได้มีกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสานที่ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลในการพัฒนาภาคอีสานเพื่อให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น⁴ ประกอบกับปัจจัยจากภายนอกคือ การขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงเริ่มสงครามเย็นที่ทำให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2491-2500)และรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506) ขอความร่วมมือจากสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านและปราบปรามคอมมิวนิสต์ อันนำมาซึ่งการดำเนินนโยบายพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎร สร้างโครงการสาธารณสุขปโภค ส่งเสริมให้

¹ ปาฐกถาผู้แทนราษฎร เรื่องสภาพจังหวัดต่าง ๆ. (2539). หน้า 74-76.

² สมศรี ชัยวณิชยา. เสริมเติม. หน้า 101.

³ อ่ำ บุญไทย.(2543). กฤตการบนที่ราบสูง. หน้า 101.

⁴ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์.(2543). การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476-2494; ทักษ์ เฉลิมเกียรติ. (2548). การเมืองระบบพหุนอภิมภแบบเผด็จการ. หน้า 95.

ราษฎรผลิตข้าวและพืชพาณิชย์อื่นๆ เช่น ยาสูบ ปอ ฝ้าย ฯลฯ¹ โดยผลจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม และรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้ภาคอีสานเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจนได้แก่ การลดลงของการใช้ที่ดินสำหรับทำนาข้าว

ตาราง 2 การใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อทำนาข้าวในภาคอีสาน พ.ศ.2493-2503

ปี พ.ศ.	ปริมาณที่นา (ไร่)	ร้อยละของที่นาเมื่อเทียบกับพื้นที่ทั้งหมดของภาค
2493	14,509,934	64.10
2498	15,036,147	64.32
2503	15,522,483	61.82

ที่มา: ดัดแปลงจากสุวิทย์ วีระศาสตร์. (2546). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544. หน้า 240.

ในขณะที่การทำนาข้าวลดลงได้ปรากฏว่า ช่วงเวลาเดียวกันนี้เป็นเวลาที่ชาวบ้านในภาคอีสานทำการผลิตพืชพาณิชย์เพิ่มมากขึ้น โดยในช่วงปี พ.ศ.2493-2498 พืชพาณิชย์ที่ชาวบ้านภาคอีสานนิยมปลูก ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเขียว อ้อย และนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 พืชพาณิชย์ที่ชาวบ้านในภาคอีสานนิยมปลูกจะเพิ่มขึ้นอีกชนิดหนึ่ง คือ มันสำปะหลัง (ดูตารางที่ 3)

ตาราง 3 เนื้อที่ปลูกพืชไร่ในภาคอีสาน พ.ศ.2493-2506

ปี พ.ศ.	ชนิดของพืช	เนื้อที่ (ไร่)
2493	ข้าวโพด	82,000
	ถั่วเขียว	21,900
	อ้อย	81,900
2495	ข้าวโพด	156,000
	ถั่วเขียว	33,900
	อ้อย	141,000

¹ สุวิทย์ วีระศาสตร์ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. เล่มเดิม. หน้า 17-77; สมศรี ชัยวณิชยา. เล่มเดิม. หน้า 152-304.

ตาราง 3 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	ชนิดของพืช	เนื้อที่ (ไร่)
2498	ข้าวโพด	160,000
	ถั่วเขียว	47,900
	อ้อย	240,500
2500	ข้าวโพด	237,000
	ถั่วเขียว	54,200
	อ้อย	232,800
	มันสำปะหลัง	4,300
2503	ข้าวโพด	506,000
	ถั่วเขียว	55,100
	อ้อย	283,700
	มันสำปะหลัง	33,800
2506	ข้าวโพด	247,000
	ถั่วเขียว	20,300
	อ้อย	229,800
	มันสำปะหลัง	52,600

ที่มา: ดัดแปลงจากสมศรี ชัยวณิชยา.(2548). นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2519. หน้า 284

จากนโยบายของรัฐกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคอีสานที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ปริมาณนิพันธ์ฉบับนี้ต้องการที่จะศึกษาเจาะลึกถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ ในช่วง พ.ศ.2435-2506 ซึ่งเป็นผลมาจากจากนโยบายของรัฐบาลไทยในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากสุรินทร์หนึ่งของภาคอีสานและมีเงื่อนไขที่สอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคอีสานตามนโยบายของรัฐบาล ดังปรากฏข้อเท็จจริงว่า ในช่วงทศวรรษ 2370 ถึงทศวรรษ 2380 เมืองขุขันธ์และเมืองสังขะ ซึ่งในเวลาต่อมาจัดอยู่ในบริเวณพื้นที่ของเมืองสุรินทร์ ต้องแสวงหาผลเร็วหรือแร่เงิน ผ้าไหม ชีผ้าฝ้าย ครั่ง ทองคำ งาช้าง ส่งส่วยให้แก่กรุงเทพฯ เพื่อให้กรุงเทพฯ นำไปจำหน่ายต่อ¹ แต่เมื่อมีการขยายทางรถไฟสายอีสานต่อจากสถานีนครราชสีมา(ดูตารางที่ 4) โดยสร้างทางผ่านจังหวัดสุรินทร์ ได้มีชาวจีนเข้ามาค้าขายและตั้งรกรากในตัวเมืองสุรินทร์แล้วค่อยๆ ขยายไปค้าขายตามจุดการค้าขอต้งถิ่นที่เริ่มเจริญขึ้น เช่น บริเวณเส้นทางลำน้ำชี ลำน้ำมูล ซึ่งเป็น

¹ คูอิซุมิ.(2540).กระบวนการเปลี่ยนแปลงของส่วยจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสยามกลางศตวรรษที่ 19. หน้า 31-46.

เส้นทางค้าขายสำคัญไปสู่เมืองนครราชสีมา รวมไปถึงการเพิ่มขึ้นของเนื้อที่ทำนาปลูกข้าวในเมืองสุรินทร์ (ดูตาราง 5) ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา มันสำปะหลัง ปอแก้ว อ้อย ถั่วเขียว ฯลฯ ในเวลาต่อมา¹

ตาราง 4 ปีที่เปิดบริการรถไฟในภาคอีสาน

พื้นที่	สถานีสำคัญ	วันที่เปิดบริการเดินรถไฟ
อีสานใต้	นครราชสีมา	21 ธันวาคม 2443
อีสานใต้	บุรีรัมย์	1 เมษายน 2468
อีสานใต้	สุรินทร์	1 พฤษภาคม 2469
อีสานใต้	ศรีสะเกษ	1 สิงหาคม 2471
อีสานใต้	วารินทร์ชำราบ (อุบลราชธานี)	1 เมษายน 2473
อีสานเหนือ	บัวใหญ่ (นครราชสีมา)	1 พฤษภาคม 274
อีสานเหนือ	บ้านไผ่ (ขอนแก่น)	2475
	ขอนแก่น	1 เมษายน 2476
อีสานเหนือ	อุดรธานี	24 มิถุนายน 2484
อีสานเหนือ	หนองคาย	23 กันยายน 2499

ที่มา: สุวิทย์ วีระศาสตร์.(2552). พัฒนาการการคมนาคมทางบกในภาคอีสานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน. หน้า 263.

ตาราง 5 พื้นที่ปลูกข้าวของเมืองสุรินทร์ พ.ศ.2455-2469

พ.ศ.	พื้นที่ปลูกข้าว (ไร่)
2455	157,890
2468	231,090
2469	255,880

ที่มา: ดัดแปลงจากสุวิทย์ วีระศาสตร์.(2546) ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544. หน้า 63; ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ปลูกข้าวในปี พ.ศ.2468 และปี 2469 เป็นส่วนที่เพิ่มเติมโดยนำมาจาก ศิริพร สุเมธรัตน์.(2553). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์. หน้า 205.

¹ ศิริพร สุเมธรัตน์. เสริมเติม. หน้า 197-210.

นอกจากการเพิ่มขึ้นของการผลิตข้าวเพื่อขาย ยังพบว่า เมื่อมีทางรถไฟผ่านพื้นที่ราษฎรในสุรินทร์ช่วงเวลานี้เริ่มมีการเลี้ยงสุกรเพื่อขายให้พ่อค้าชาวจีนส่งเป็นสินค้าไปยังกรุงเทพฯ โดยบรรทุกรถไฟ (เดิมที่ราษฎรในท้องถิ่นเลี้ยงสุกรไว้เป็นอาหารในครัวเรือนหรือใช้ในการประกอบพิธีงานเลี้ยงที่ต้องเชิญแขกจำนวนมาก เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานศพ) ดังมีข้อมูลว่าในปี พ.ศ.2470 สถานีรถไฟได้ส่งสุกรทางรถไฟถึง 62,722 ตัว เป็นราคาค่าระวาง 141,092 บาท และในปี พ.ศ.2472 มีสุกรที่ส่งออกจากสถานีรถไฟสุรินทร์ 51,404 ตัว เป็นราคาค่าระวาง 15,454 บาท และสุกรที่ส่งออกจากบ้านระแงง (อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์) จำนวน 1,260 ตัว เป็นราคาค่าระวาง 2,975 บาท¹

ในขณะที่ข้อเท็จจริงจำนวนหนึ่งชี้ให้เห็นว่า นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2504 ที่รัฐบาลเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เศรษฐกิจของสุรินทร์ได้เปลี่ยนแปลงอีกครั้ง โดยในเขตอำเภอเมืองพบว่า รัฐบาลได้สนับสนุนให้ราษฎรทำการผลิตเพื่อขาย เช่น ปลูกถั่วลิสง และเป็นผู้รับซื้อผลผลิตจากชาวบ้านในอำเภอรอบนอก² เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในพื้นที่อำเภอรอบนอก ดังเห็นได้จากกรณีของราษฎรตำบลบัวโคก อำเภอท่าตูม ที่มีการนำข้าวหอมมะลิพันธุ์ กข.105 ซึ่งให้ข้าวเมล็ดใหญ่ ทนทานต่อโรค สุกเร็ว และขายได้ราคาดีกว่าข้าวพันธุ์ดั้งเดิมของชาวบ้านมาปลูก รวมถึงมีการจ้างแรงงานสำหรับการเพาะปลูก และการนำเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจมาใช้ในชุมชน³

แม้ว่าเงื่อนไขเหล่านี้จะชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจของสุรินทร์ตั้งแต่ปีพ.ศ.2435-2506 เปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงซึ่งมาเป็นระบบทุนนิยม แต่การอธิบายการเปลี่ยนแปลงนี้ยังเป็นระบบกลับยังมีไม่มากนัก ดังที่งานศึกษาสถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยของยุกท ชูแวน ได้ชี้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์การค้าท้องถิ่นและประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของกระบวนการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมของท้องถิ่นยังมีไม่มากนัก⁴ ขณะที่งานศึกษาสถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยของพรณี บัวเล็ก ชี้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเศรษฐกิจไทยที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายการจัดการเศรษฐกิจระดับมหภาคของรัฐไทยมากกว่านโยบายการจัดการเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น⁵

เช่นเดียวกันกับที่ข้อสรุปจากงานศึกษาที่เกี่ยวกับแนวคิดและแนวการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ได้ชี้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์อีสานนับตั้งแต่ทศวรรษ 2510-ปัจจุบันดำเนินไปตามแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์อีสานของเดิม วิชาคหกรรมศึกษา ที่อธิบายเกี่ยวกับ

¹ ศิริพร สุเมธรัตน์. เล่มเดิม. หน้า 209-210.

² วิลาศ โภธิสาร และสุวิทย์ ธีรศาศวัต. (2544). รายงานการวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานห้าทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488-2543): กรณีศึกษานบ้านตระแสง. หน้า 87-91.

³ ไพฑูรย์ มีกุล และสุวิทย์ ธีรศาศวัต. (2533). รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน: กรณีบ้านโสมน ตำบลบัวโคก อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. หน้า 53-65.

⁴ ยุกท ชูแวน. (2551). ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย ว่าด้วยความเป็นมาสถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษา และบทบาทในสังคมปัจจุบัน. หน้า 165-166.

⁵ พรณี บัวเล็ก. (2555). การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย: บทสำรวจสถานะความรู้. หน้า 337-349.

การบริหารราชการในภาคอีสานของชนชั้นปกครองหรือรัฐบาลส่วนกลางที่กรุงเทพฯ เป็นหลัก ยังขาดการศึกษาที่แสดงให้เห็นภาพชีวิตของคนอีสานและการอธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่¹

ดังนั้นปริญาทิพนธ์ฉบับนี้จึงพยายามที่จะศึกษาและอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของจังหวัดสุรินทร์ ที่เป็นผลจากนโยบายของรัฐบาลไทยในช่วง พ.ศ.2435-2506 อันเป็นส่วนหนึ่งของภาพประวัติศาสตร์อีสานที่ยังพำร่าเลือน เพื่อเป็นการต่อยอดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีสานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

จุดมุ่งหมายการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลไทยและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ตั้งแต่ พ.ศ.2435-2506
2. เพื่อศึกษาผลการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ตั้งแต่ พ.ศ.2435-2506

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. เข้าใจถึงปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลไทยและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ตั้งแต่ พ.ศ.2435-2506
2. เข้าใจถึงผลการศึกษาการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ตั้งแต่ พ.ศ.2435-2506

สมมติฐาน

1. ช่วง พ.ศ.2435-2475 เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ของรัฐบาลไทยบริหารราชการเมืองสุรินทร์ ภายใต้นโยบายการปฏิรูปการปกครองเพื่อรวมศูนย์อำนาจที่กรุงเทพฯ ประกอบกับสภาพกาขยายตัวของระบบทุนนิยม ทำให้เศรษฐกิจของสุรินทร์เริ่มเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบพอยังชีพเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ผลิตสินค้าบางประเภทเพื่อป้อนตลาดตามนโยบายของรัฐบาลกรุงเทพฯ แต่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสู่ระบบทุนนิยมในสุรินทร์ยังประสบปัญหาจากการที่รัฐบาลไม่ได้สร้างโครงสร้างสาธารณูปโภคที่จำเป็นเท่าไร
2. ช่วง พ.ศ.2491-2506 เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ของรัฐบาลบริหารราชการเมืองสุรินทร์ ภายใต้นโยบายส่งเสริมการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมด้วยการสร้างโครงสร้างสาธารณูปโภคที่จำเป็น เนื่องจากแรงกดดันของนักการเมืองท้องถิ่นและการที่รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาชนบทเพื่อป้องกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภาคอีสาน

¹ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2554).แนวคิดและแนวการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. หน้า 38-56.

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษานโยบายของรัฐบาลไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ โดยกำหนดจุดเริ่มต้นปี พ.ศ.2435 ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครองประเทศ ส่งผลให้รัฐบาลดำเนินนโยบายการบริหารท้องถิ่นต่างๆ อย่างรวมศูนย์อำนาจและดำเนินการเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นให้สอดคล้องกับนโยบายการบริหารประเทศอย่างเป็นระบบ ด้านจุดสิ้นสุดของการศึกษานี้จะถือเอาปี พ.ศ.2506 ซึ่งเป็นปีที่สิ้นสุดสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นรัฐบาลที่ดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคอีสานอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยในปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์นำเสนอรายงานในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ โดยการศึกษาจากเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง เอกสารชั้นต้นที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นเอกสารที่เก็บรักษาไว้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารชั้นรองที่ใช้ในการค้นคว้า เช่น วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ หนังสือ ต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยมีแหล่งค้นคว้าที่สำคัญ ดังนี้

1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
2. สำนักหอสมุดแห่งชาติ
3. ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
5. สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจงานเขียนและงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ ผู้วิจัยได้จำแนกงานที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) งานเขียนที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของภาคอีสานโดย (2) งานเขียนที่ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ของจังหวัดสุรินทร์

1. งานเขียนที่ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของภาคอีสานโดยรวม เช่น

เกื้อกุล ยืนยงอนันต์ (2519) การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ผู้เขียนได้อธิบายถึงสภาพการคมนาคมของไทยในช่วงก่อนการสร้างเส้นทางรถไฟไปยังภูมิภาคต่างๆ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศและความมั่นคงเนื่องจากอยู่ในช่วงที่

มหาอำนาจตะวันตกได้มีการล่าอาณานิคม ซึ่งประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงทั้งหมดต่างตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก เนื่องจากความล้าหลังของประเทศเหล่านี้ ทำให้ชาติตะวันตกใช้เป็นข้ออ้างในการยึดเป็นเมืองขึ้น ทำให้ไทยมีการพัฒนาในหลายด้านโดยเฉพาะในด้านการคมนาคมในภาคอีสาน ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับลาวและกัมพูชา ซึ่งเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ทำให้ต้องมีการสร้างสาธารณูปโภคขึ้นมา เช่น การสร้างทางรถไฟ ระบบโทรเลข ไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งการคมนาคมจากกรุงเทพฯมายังภาคอีสานก่อนการสร้างเส้นทางรถไฟนั้น เป็นไปด้วยความลำบากสามารถเดินทางได้เฉพาะช่วงฤดูหนาวกับฤดูร้อนเท่านั้น เนื่องจากในฤดูฝนสภาพเส้นทางไม่เอื้ออำนวยต่อการเดินทาง นอกจากนี้ยังเสี่ยงต่อการเป็นโรคมาลาเรีย ซึ่งเขตภูเขาตองพระยาเย็นนั้น เป็นเขตที่มีไข้ป่าชุกชุมหนัก ทำให้รัฐบาลวางแผนการสร้างเส้นทางรถไฟเข้ามาในภาคอีสาน ทำให้ราษฎรสามารถเดินทางและขนส่งสินค้าได้สะดวกเพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันเป็นการอำนวยความสะดวกในด้านการปกครองไปด้วย

ชุมพล แนวจำปา (2528) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน ตั้ง พ.ศ.2443-2478. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียนได้อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคอีสานเมื่อมีการทำเส้นทางรถไฟเข้ามาถึงเมืองนครราชสีมาเป็นแห่งแรกในภาคอีสาน ซึ่งส่งผลให้เมืองต่างๆที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลทั้งหมดและหัวเมืองอื่นๆที่อยู่ในภาคอีสานเริ่มการผลิตเพื่อการค้า โดยมีเมืองนครราชสีมาเป็นเมืองหลักในการขนส่งสินค้าเป็นเวลา 20 ปี เนื่องจากรัฐบาลในขณะนั้น ต้องเสียงบประมาณในการก่อสร้างเส้นทางรถไฟเข้ามายังภาคอีสานเป็นจำนวนมากและรัฐบาลต้องนำงบประมาณไปใช้ในการสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้ จึงทำให้ไม่สามารถก่อสร้างรถไฟต่อจากเมืองนครราชสีมาได้ จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลจึงได้ทำการสร้างเส้นทางรถไฟต่อจากเมืองนครราชสีมาไปจนถึงเมืองบุรีรัมย์ ซึ่งถือว่าเป็นเมืองชายขอบของบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน ทำให้การค้าในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนเกิดการขยายตัว

ปราณี วรรณปะเก (2527) การผลิตข้าวบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล พ.ศ.2489-2516. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ผู้เขียนได้อธิบายถึงสภาพการผลิตข้าวในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล ซึ่งข้าวที่ผลิตส่วนมากเป็นข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียวซึ่งแตกต่างจากราษฎรที่อยู่แถบอีสานเหนือที่นิยมบริโภคข้าวเหนียว การผลิตข้าวในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลเพื่อการค้าเกิดขึ้นเมื่อมีการสร้างเส้นทางรถไฟเข้ามาในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล มีการตั้งโรงสีใกล้กับสถานีรถไฟเพื่อรับซื้อข้าวเพื่อนำส่งขึ้นรถไฟมาขายยังเมืองนครราชสีมาและกรุงเทพฯ การผลิตข้าวมีการผลิตมากขึ้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง เนื่องจากไทยต้องเสียค่าปรับในสงครามในรูปแบบของการส่งออกข้าว ทำให้ภาคอีสานมีกาขยายพื้นที่ในการทำนามากขึ้น การผลิตข้าวยังคงพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ทำให้ไม่สามารถผลิตได้รวดเร็ว การขยายตัวของการค้าข้าว ทำให้ชาวนาสามารถผลิตและขายข้าวได้มากขึ้น ทำให้ แต่ในขณะเดียวกัน

พ่อค้าคนกลางได้กดราคา ทำให้ชาวนาขายได้ราคาต่ำ และมีการปล่อยเงินกู้แก่ชาวนา เพื่อให้ชาวนานำไปลงทุนทำนา การชำระคืนนั้นสามารถชำระเป็นเงินหรือสิ่งของ เช่น ข้าวเปลือก เป็นต้น ชาวนาที่อยู่ใกล้กับสถานีรถไฟเป็นหนี้สินมากกว่าชาวนาที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง

วิลาส โภธิสาร (2536) **รถไฟกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง พ.ศ.2469-2484**. ปรินญาณิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ผู้เขียนได้อธิบายให้เห็นถึงสภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่างซึ่งมีจังหวัดสุรินทร์รวมอยู่ด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เริ่มมาจากการทำเส้นทางรถไฟเข้าสู่บริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง ทำให้เกิดการผลิตเพื่อการค้าโดยเฉพาะข้าวเป็นสินค้าที่ส่งออกที่สำคัญ โดยมีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสุรินทร์เป็นกลุ่มนายทุนที่สำคัญ เป็นพ่อค้าคนกลางในการซื้อขายสินค้าระหว่างชาวบ้านกับนายทุน นอกจากการทำการเพาะปลูกแล้วราษฎรยังมีการทำหัตถอุตสาหกรรม เพื่อผลิตสิ่งทอเช่น ผ้าไหม เครื่องปั้นดินเผาไว้ใช้ในครัวเรือน เมื่อมีการทำเส้นทางรถไฟเข้ามาในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง ทำให้การผลิตหัตถอุตสาหกรรมลดลง เนื่องจากมีการนำเข้าเสื้อผ้าสำเร็จรูปเข้ามาขายในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง ทำให้การทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนลดลงไป

สุวิทย์ ธีรศาศวัต (2546) **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ผู้เขียนได้อธิบายถึงสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของภาคอีสานทั้งก่อนที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะเข้ามามีบทบาทในภาคอีสานและหลังระบบทุนนิยมเข้ามา ซึ่งก่อนการเข้ามาของระบบทุนนิยมนั้นลักษณะการผลิตในภาคอีสานนั้นเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพเป็นหลัก ส่วนที่เหลือจากการบริโภคภายในครัวเรือนจึงนำออกมาค้าขายเล็กน้อยหรือทำการแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน การผลิตในช่วงนี้นอกจากจะทำเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนแล้ว ยังผลิตเพื่อการส่งส่วยให้กับรัฐ ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง รัฐบาลได้มีการส่งเสริมให้ราษฎรในภาคอีสานทำการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ เช่น ปลูกปอ ฝ้าย และการส่งเสริมให้ราษฎรใช้เทคโนโลยีในการทำการเกษตร เป็นต้น งานเขียนเรื่อง ประวัติศาสตร์อีสาน พ.ศ.2322-2488 ได้อธิบายถึงสภาพทางเศรษฐกิจของภาคอีสาน ช่วงก่อนมีทางรถไฟ ว่าการผลิตเพื่อการค้ายังมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่ผลิตเพื่อพอยังชีพ เมื่อการทำเส้นทางรถไฟเข้ามา การผลิตเพื่อการค้าจึงเริ่มมีมากขึ้น โดยมีชาวจีนเป็นตัวแปรสำคัญในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้า เช่น การเลี้ยงโค กระบือ สุกร

สมศรี ชัยวณิชยา (2548) **นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทย ระหว่าง พ.ศ.2494-2519**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผู้เขียนได้อธิบายถึงสภาพโดยทั่วไปของภาคอีสานและสาเหตุที่ทำให้รัฐบาลต้องมีการพัฒนาภาคอีสานอย่างจริงจัง ซึ่งภาคอีสานนั้นการพัฒนาส่วนมากมีสาเหตุมาจากทางด้านการเมือง การปกครองเป็นหลัก เนื่องจากเป็นที่ที่มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์อยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้รัฐบาล

ต้องการพัฒนาพื้นที่ภาคอีสานให้ได้มากที่สุด เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองภายในรัฐสภา เป็นเหตุให้รัฐบาลเริ่มหันมาพัฒนาภาคอีสานอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากมีการเรียกร้องของกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคอีสาน ขอให้รัฐบาลได้เร่งดำเนินการพัฒนาภาคอีสานในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากนัก ต่อมาในสมัยของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ขึ้นมาทำให้ภาคอีสานได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังนอกจากนี้ การพัฒนาภาคอีสานยังมีสาเหตุมาจากการเมืองระหว่างประเทศ คือ การแผ่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในลาว เวียดนาม ที่มีรัสเซียและจีน เป็นผู้นำ ทำให้รัฐบาลไทยได้รับความร่วมมือในการพัฒนาประเทศจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้นำฝ่ายเสรีนิยมประชาธิปไตย ได้ให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นหลักเป็นต้น

2. กลุ่มที่ทำการศึกษาวงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสุรินทร์ เช่น

ศิริพร สุขเมธรัตน์ (2553) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์. สุรินทร์: โรงพิมพ์ ส.พันธ์พาณิชย์.

ผู้เขียนได้อธิบายถึงสภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดสุรินทร์โดยรวมของจังหวัดสุรินทร์ว่าการประกอบอาชีพของชาวสุรินทร์ก่อนมีเส้นทางรถไฟเข้ามานั้น การผลิตส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ มีการทำहतถอุตสาหกรรมเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลักมีการทอผ้า ผลิตเครื่องจักรสาน เครื่องประดับ การเลี้ยงไหมและทำเส้นไหม มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อไว้ใช้งาน แต่เมื่อมีการทำเส้นทางรถไฟเข้ามาถึงเมืองสุรินทร์ในปี พ.ศ.2469 ทำให้เศรษฐกิจของสุรินทร์ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นการผลิตข้าวเพื่อจำหน่าย มีโรงสีข้าวเกิดขึ้นบริเวณที่ใกล้กับสถานีรถไฟสุรินทร์และทำการรับซื้อข้าวเปลือกนำมาแปรสภาพเป็นข้าวสารเพื่อส่งทางรถไฟ เงินตราเริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อราษฎรมากขึ้น โดยราษฎรจะซื้อหาสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันแทนการผลิตขึ้นเองในครัวเรือน

ชรินทร์ อิงพงษ์พันธ์ (2548) การศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต และสัมพันธภาพของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษา สมาคมแช่ตั้ง สมาคมแช่เตี้ย และสมาคมแช่อึ่ง ในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต โปรแกรมวิชาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

งานศึกษานี้ได้อธิบายถึง ความเป็นมาของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ ที่ได้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่การสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯมาถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เมืองนครราชสีมา โดยชาวจีนบางส่วนได้มีการเปลี่ยนชื่อ แซ่จีนมาเป็นชื่อไทย นามสกุลไทย เพื่อสะดวกในการติดต่อค้าขาย ซึ่งการที่ชาวจีนมีบทบาทในด้านการค้า เนื่องจากไม่มีภาระการเกณฑ์แรงงานเหมือนกับคนไทย และมีความมุ่งมั่นที่จะประกอบอาชีพเพื่อเสริมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้สามารถเติบโตเป็นเจ้าของธุรกิจได้ดี

บทที่ 2

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ตามนโยบายของรัฐ

พ.ศ.2435-2488

บทนี้ต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์กับนโยบายที่มีต่อภาคอีสานของรัฐบาลนับตั้งแต่รัฐบาลสยามทำการปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ.2435 จนถึงปี พ.ศ.2488 ซึ่งเป็นช่วงที่สงครามโลกครั้งที่ 2 เพิ่งยุติ

1. นโยบายทางการปกครองของรัฐบาลต่อภาคอีสาน ตั้งแต่สมัยธนบุรีถึงสมัยรัตนโกสินทร์

รัฐบาลสยามเริ่มมีอำนาจปกครองภาคอีสานทั้งหมดในสมัยธนบุรี โดยก่อนหน้านั้นรัฐบาลสยามมีอำนาจเฉพาะในบริเวณเมืองนครราชสีมา เมืองทุ่ง (อยู่ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด) และบ้านเมืองบริเวณเขมรป่าดง (สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ) ขณะที่พื้นที่ส่วนอื่นๆอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรล้านช้าง จนกระทั่งในสมัยธนบุรีกองทัพสยามตีอาณาจักรลาวล้านช้างแตกและได้อาณาจักรลาวล้านช้างรวมทั้งดินแดนในอำนาจของล้านช้างเป็นประเทศราช¹ โดยนโยบายการปกครองบ้านเมืองในภาคอีสานของรัฐบาลสยามในสมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ ดำเนินไปในลักษณะที่ทำให้บ้านเมืองในส่วนที่เคยอยู่ในอำนาจของล้านช้างใช้ระบบการปกครองและกฎหมายของล้านช้างดังที่เคยใช้กันมา เพียงแต่บ้านเมืองเหล่านั้นต้องส่งส่วยและเกณฑ์แรงงานคนให้รัฐบาลสยาม โดยเจ้าเมืองและกรมการเมืองของเมืองเหล่านั้นต้องได้รับการแต่งตั้งตามพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์สยาม² สำหรับบ้านเมืองส่วนที่อยู่ในอำนาจของสยามมาแต่เดิมนั้นพระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์ ทรงโปรดเกล้าฯให้มาขึ้นกับกรุงเทพฯโดยตรง เช่น เมืองนครราชสีมา เมืองขุขันธ์ เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ³

ภายหลังเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369⁴ นโยบายการปกครองภาคอีสานจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลกรุงเทพฯพยายามที่จะขยายอำนาจและควบคุมภาคอีสานโดยส่งขุนนางผู้ใหญ่จากกรุงเทพฯเข้ามาจัดการดูแลพื้นที่ภาคอีสานมากขึ้น และให้ขุนนางในท้องถิ่นทำรายงานเรื่องกำลังคน เรื่องส่วย เรื่องข้อพิพาทของคนในพื้นที่ส่งให้กรุงเทพฯ เพื่อให้รัฐบาลรับรู้สถานการณ์ในภาคอีสาน อย่างไรก็ตามการขยายอำนาจของกรุงเทพฯหลังเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์จนถึงการปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเพียงการรวบรวมบัญชี

¹ เรียบเรียงจาก สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2543). *เบ็ญสังคมและวัฒนธรรมอีสาน*. หน้า 80-85 ; สุวิทย์ ธีรศาศวัต และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2541). *ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน*. หน้า 6,17.

² สุวิทย์ ธีรศาศวัต และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2541). *ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน*. หน้า 17 ; ไพบูลย์ มีกุล. (2516). *การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. หน้า 10-28.

³ เดิม วิภาคย์พจนกิจ. (2546). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. หน้า 129-152.

⁴ ดูรายละเอียดเรื่องเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ ใน สุเจน กรรพฤทธิ์. (2555). *ตามรอยเจ้าอนุวงศ์ คลิปประวัติศาสตร์ ไทย-ลาว*. หน้า 80-126.

เพื่อให้รู้ว่าภาคอีสานมีอะไร จำนวนเท่าไร เพื่อประโยชน์ด้านกำลังคนและเศรษฐกิจของ กรุงเทพฯ โดยที่รัฐบาลยังไม่มีอำนาจควบคุมหัวเมืองในภาคอีสานได้อย่างเบ็ดเสร็จ¹

2. นโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลสยามต่อภาคอีสานตั้งแต่สมัยธนบุรีถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์

ด้านนโยบายทางเศรษฐกิจนั้นกล่าวได้ว่า รัฐบาลสยามสมัยธนบุรีและสมัยต้นรัตนโกสินทร์มีนโยบายเรียกเก็บผลประโยชน์จากเจ้าเมืองในภาคอีสานในลักษณะของ “ส่วย” ที่เป็นสิ่งของได้แก่ ของป่า แร่ทองคำ แร่เหล็ก ผ้าขาวขล² โดยที่ส่วยจากภาคอีสานมีความสำคัญต่อการค้าสำเภาและรายได้ของราชสำนักกรุงเทพฯ ซึ่งทำการค้าส่งออกกับประเทศจีนและอาณาจักรของตะวันออกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีก เนื่องจากราชสำนักกรุงเทพฯใช้ส่วยจากภาคอีสานสำหรับตอบที่แทนพ่อค้าที่นำเรือสำเภาจากสยามออกไปค้าขายยังต่างแดน ดังนั้นราชสำนักจึงมีการติดตามและเร่งรัดส่วยจากหัวเมืองอีสานที่ค้างส่งอยู่เสมอ⁴ อย่างไรก็ดี ปัญหาสำคัญของรัฐบาลกรุงเทพฯในการเรียกเก็บส่วยจากภาคอีสานช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 มีอยู่หลายประการได้แก่

- (1) ไพร่หนีการเก็บส่วย
- (2) ไพร่สามารถส่งส่วยได้เนื่องจากมีปัญหาจากภาวะธรรมชาติผิดปกติ ทำให้ไพร่หาสิ่งของที่รัฐกำหนดไม่ได้
- (3) เจ้าเมืองเบียดบังส่วยเป็นของตนเองไม่ยอมส่งให้กรุงเทพฯ
- (4) การแก่งแย่งไพร่ส่วยในเมืองเดียวกันและระหว่างเจ้าเมือง ทำให้เกี่ยงกันเก็บส่วยจากหมู่บ้านที่ห่างไกล⁵

3. การปฏิรูปการปกครองภาคอีสานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการที่นโยบายการปกครองและนโยบายทางเศรษฐกิจในภาคอีสานของรัฐบาลกรุงเทพฯในสมัยธนบุรีและสมัยต้นรัตนโกสินทร์อยู่ในสภาวะไร้ประสิทธิภาพ ประกอบกับสถานการณ์ที่จักรวรรดินิยมฝรั่งเศสกำลังขยายอำนาจในอินโดจีน ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ.2433 โดยแบ่งอีสานและลาวออกเป็น 4 ฝ่าย คือ

- (1) หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก* ซึ่งมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองจำปาศักดิ์

¹ อุศนา นาศรีเคน. (2548). อีสานในการรับรู้และทัศนะของผู้ปกครองตั้งแต่หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475. หน้า 49,60-72 ; อริญชัย วรรณชาติ. (2553). ความรู้เรื่องอีสานของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.2433-2475. หน้า 30

² คูอิซุมิ.(2540).กระบวนการเปลี่ยนแปลงของส่วยจากตะวันออกเฉียงเหนือของสยามกลางศตวรรษที่ 19; บุญรอด แก้วกัณฑ์. (2517). การเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2411).

³ ุรายละเอียดเรื่องการค้าสำเภาและรายได้ของราชสำนักกรุงเทพฯ ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) ;อดิศร 2531

⁴ อริญชัย วรรณชาติ. (2553). ความรู้เรื่องอีสานของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.2433-2475. หน้า 43-45.

⁵ สุวิทย์ วีระศาสตร์. (2550).ปัญหาการเก็บส่วยในภาคอีสานก่อนสมัยปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ 5. หน้า 106-114.

(2) หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ* มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี

(3) หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือมีเมืองหนองคายเป็นศูนย์กลางการปกครอง*

(4) หัวเมืองลาวกลาง มีศูนย์กลางการปกครองที่เมืองนครราชสีมา*

พร้อมทั้งส่งข้าหลวงใหญ่ 4 คน จากส่วนกลางมาเป็นข้าหลวงกำกับหัวเมือง ต่อมาได้มีการยุบรวมหัวเมืองฝ่ายตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือเข้าด้วยกัน เป็นมณฑลลาวกาวในปี พ.ศ.2435¹ และได้มีการยกเลิกระบบอาญาสี่และระบบการปกครองของลาวล้านช้างแล้วตั้งผู้ว่าราชการเมือง ปลัดเมือง ยกกระบัตรเมือง และผู้ช่วยราชการเมือง จากส่วนกลางมาปกครองหัวเมืองในภาคอีสาน เพื่อรวมศูนย์อำนาจไว้ที่กรุงเทพฯ ตลอดจนมีการปฏิรูปการคลังในภาคอีสานโดยส่งข้าราชการจากส่วนกลางเข้ามาจัดเก็บภาษีอากรต่างๆ และเปลี่ยนระบบการเรียกเก็บส่วยจากที่เก็บทั้งเป็นตัวเงินและสิ่งของมาเป็นการเก็บเงินรัฐชูปการ²

4. การปฏิรูปเศรษฐกิจภาคอีสานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดยภาพรวมแล้วเศรษฐกิจของสยามนับตั้งแต่ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษในปี พ.ศ.2398-2475 ได้เปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ผลิตสินค้าการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติบางชนิด ได้แก่ ข้าว ไม้สัก ดีบุก ในปริมาณมากเพื่อขายในตลาดโลก³ ซึ่งระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ผลิตเพื่อขายได้ขยายตัวในพื้นที่ภาคกลาง และมุ่งขยายมายังพื้นที่ในภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสาน แต่ในระยะแรกเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน

* หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก ประกอบด้วย หัวเมืองเอก 11 หัวเมือง ได้แก่ 1.เมืองนครจำปาศักดิ์ 2.เมืองเชียงแตง 3.เมืองแสนปาง 4.เมืองสีทันดร 5.เมืองอัตตะปือ 6.เมืองสารวัน 7.เมืองคำทองใหญ่ 8.เมืองสุรินทร์ 9.เมืองสังขะ 10. เมืองขุขันธ์ 11.เมืองเดชอุดม หัวเมืองโท ตรี จัตวารวมทั้งสิ้น 37 หัวเมือง

* หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยหัวเมืองเอก 12 หัวเมือง ได้แก่ 1. เมืองอุบลราชธานี 2.เมืองกาฬสินธุ์ 3.เมืองสุวรรณภูมิ 4.เมืองมหาสารคาม 5.เมืองร้อยเอ็ด 6.เมืองภูแล่นช้าง 7.เมืองกมลาไสย 8.เมืองเขมราฐธานี 9.เมืองยโสธร 10.เมืองสองคอนดอนดง 11.เมืองหนอง 12.ศรีสะเกษ และหัวเมืองโท ตรี จัตวา รวมเป็น 41 หัวเมือง

* หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ ประกอบด้วย หัวเมืองเอก 16 หัวเมือง ได้แก่ 1.เมืองหนองคาย 2. เมืองเชียงขวาง 3. เมืองบรัตนนิคม 4.เมืองโพนพิสัย 5. เมืองไชยบุรี 6. เมืองท่าอุเทน 7.เมืองนครพนม 8.เมืองสกลนคร 9.เมืองมุกดาหาร 10.เมืองกุมภวาฬ 11.เมืองบุรีรัมย์ 12. เมืองหนองหาร 13. เมืองขอนแก่น 14. เมืองคำเกิด 15. เมืองคำม่วน 16. เมืองหล่มสัก และหัวเมืองโท ตรี จัตวารวมทั้งสิ้น 54 หัวเมือง

* หัวเมืองลาวฝ่ายกลาง ประกอบด้วย 1. เมืองนครราชสีมา 2.เมืองชนบท 3.เมืองภูเขียว และหัวเมืองโท ตรี จัตวาอีก 16 หัวเมือง

¹ เดิม วิกาศย์พจนกิจ. (2546). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. หน้า 344.

² สุวิทย์ ธีรศาควัต . (2551). *เศรษฐกิจอีสานหลังมีทางรถไฟ (พ.ศ.2443-2488)*. หน้า 11-13 ; ไพฑูรย์ มีกุล. (2516). *การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. หน้า

³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประสานเศรษฐ์. (2524). *ระบบเศรษฐกิจไทย 1851-1910*. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ. *เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย*. หน้า 123-182

ในภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสาน ยังคงเป็นแบบพอยังชีพ ไม่ได้เปลี่ยนเป็นระบบทุนนิยม¹ สำหรับพื้นที่ภาคอีสานพบว่ารัฐบาลพยายามเปลี่ยนวิธีการผลิตทางเศรษฐกิจของชาวบ้านจากแบบพอยังชีพมาเป็นแบบทุนนิยมที่ผลิตสินค้าเพื่อขาย ดังเห็นได้จากการที่รัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีนโยบายส่งเสริมให้ราษฎรในภาคอีสานทำการเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมแบบใหม่เพื่อใช้เป็นสินค้า โดยมีการจ้างผู้เชี่ยวชาญจากญี่ปุ่นมาถ่ายทอดความรู้เรื่องการเลี้ยงไหมให้แก่ราษฎร²

ที่สำคัญคือ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา เพื่อใช้เป็นเส้นทางขนส่งผู้คนและสินค้าจากอีสานลงมายังกรุงเทพฯควบคู่ไปกับประโยชน์ในด้านการปกครองการป้องกันพระราชอาณาเขตของสยาม ผลที่ตามมาจากการสร้างทางรถไฟสายนี้คือ การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจอีสานที่เกิดจากการขนส่งสินค้าเข้าจากกรุงเทพฯสู่อีสานและสินค้าออกจากอีสานไปยังกรุงเทพฯ โดยสินค้าส่งออกที่สำคัญของอีสานในช่วงทศวรรษเศษนี้จากการเปิดใช้ทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา (พ.ศ.2444-2468) ได้แก่ ข้าวและสุกร ฯลฯ ตลอดจนมีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางที่มีรถไฟตัดผ่าน ชาวจีนเหล่านี้ถือเป็นผู้ประกอบการการค้าที่สำคัญในภาคอีสาน³

รัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงสานต่อนโยบายการทำให้เศรษฐกิจอีสานเป็นแบบทุนนิยมที่ผลิตเพื่อขาย ดังเห็นได้จากการขยายทางรถไฟต่อจากนครราชสีมามายังบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี (อีสานใต้) และจากนครราชสีมาไปยังขอนแก่น (อีสานเหนือ) ในช่วงปี พ.ศ.2465-2473⁴ ตลอดจนรายงานของข้าราชการจากกรุงเทพฯที่ไปปกครองภาคอีสาน เช่น พระยาราชนกุล อุปราชภาคอีสาน รวมถึงรายงานการสำรวจความเป็นอยู่ของราษฎรโดยชาวตะวันตก เช่น ริจินัล ลา เมย์ (Riginand La May) ที่ปรึกษากระทรวงพาณิชย์และคมนาคม หรือคาร์ล ซี ชิมเมอร์แมน ชาวอเมริกันซึ่งรัฐบาลสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เชิญมาทำการสำรวจเศรษฐกิจในชนบทของสยาม ซึ่งรายงานเหล่านี้ล้วนแต่เสนอให้รัฐบาลปรับปรุงการชลประทานและเส้นทางคมนาคมในภาคอีสานเพื่อให้การค้าและการเพาะปลูกในภาคอีสานขยายตัวขึ้นอีก⁵

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานตามนโยบายเศรษฐกิจของนโยบายรัฐบาลในภาคอีสาน ไม่บรรลุผลตามเป้าหมาย ดังปรากฏว่า นับตั้งแต่ พ.ศ.2394-2475 หมู่บ้านในภาคอีสานยังคงทำการเกษตรและหัตถกรรมเพื่อใช้ภายในครัวเรือนเป็นหลัก แม้ว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นผลิตสินค้าเกษตรและหัตถกรรมเพื่อขายจะขยายตัวเข้ามาในหมู่บ้านแล้วก็ตาม เนื่องจากการขยายตัวทางการค้าและการผลิตข้าวเพื่อขายภาคอีสานในช่วงเวลานี้ยังคงเป็นการขยายพื้นที่เพื่อการผลิตแต่ไม่ได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตของราษฎร⁶ อีกทั้งยังเห็นได้จาก ปาฐกถาเกี่ยวกับสภาพจังหวัดต่างๆของผู้แทนราษฎรจังหวัดในภาคอีสาน เมื่อพ.ศ.2476 หรือหลังการเปลี่ยนแปลงการ

¹ นัตรทิพย์ นาถสุภา. (2533). เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. หน้า 20

² นิตี กสิโกศล. (2541). การพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ไทยในภาคอีสาน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า32.

³ สุวิทย์ วีระศาสตร์.(2551). เล่มเดียวกัน. หน้า. 35-77.

⁴ สมศรี ชัยวณิชยา. (2548). นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทย ระหว่าง พ.ศ.2490-2516. หน้า 43.

⁵ สมศรี ชัยวณิชยา. (2548). เล่มเดียวกัน. หน้า 49-54.

⁶ ประนุช ทรัพย์สาร. (2525). วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. หน้า 135.

ปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย 1 ปี ซึ่งปรากฏของผู้แทนราษฎรชุดแรกของสยามล้วนแต่ชี้ให้เห็นว่า ราษฎรในภาคอีสาน เช่น ที่จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดมหาสารคาม ส่วนใหญ่มีฐานะยากจนทำนาได้ผลผลิตน้อยเนื่องจากขาดน้ำสำหรับใช้ในการเกษตร¹

5. การจัดการปกครองสุรินทร์โดยรัฐบาลสยามหลังการปฏิรูปการปกครอง 2435

พื้นที่เมืองสุรินทร์ก่อนยกฐานะเป็นเมืองสุรินทร์นั้นมีสภาพเป็นป่าดง จากร่องรอยทางโบราณคดีและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่า พื้นที่แห่งนี้มีชุมชนอาศัยอยู่ตั้งแต่ 2,000 ปี ที่ผ่านมา ผู้คนพื้นเมืองมีวิถีชีวิตแบบแรกเริ่มหรือเป็นคนป่าที่สืบเชื้อสายมาจากขอมและถูกเรียกว่าพวกส่วยหรือกวย โดยหมู่บ้านของชาวส่วยหรือชาวกวยประกอบอาชีพปลูกข้าวไร่ และทำนาในพื้นที่ลุ่มรอบๆหมู่บ้าน² ส่วนหนังสือพงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงจิตร³ ระบุว่า เมื่อ พ.ศ.2302 ตรงกับสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสุริยาศน์อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้มีหัวหน้าหมู่บ้านชาวกวยนำช้างเผือกมาถวาย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสุริยาศน์อมรินทร์ จึงทรงแต่งตั้งหัวหน้าชาวกวยให้บรรดาศักดิ์ ควบคุมชาวกวยและชาวเขมรในละแวกใกล้เคียงและขึ้นตรงต่อเมืองพิมาย ต่อมาภายหลังจากที่หัวหน้าชาวกวยเหล่านี้ได้นำของป่าส่งกรุงศรีอยุธยา จึงทรงโปรดเกล้าฯเลื่อนบรรดาศักดิ์และยกหมู่บ้านของหัวหน้าชาวกวยขึ้นเป็นเมืองขุขันธ์ (เดิมชื่อเมืองคูขันธ์)⁴ เมืองสังขะ เมืองปะทายสมัน(สุรินทร์)และเมืองรัตนบุรี⁵

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเหล่านี้กับราชสำนักสยามยังดำเนินอยู่ต่อมา ดังปรากฏว่าในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เจ้าเมืองปะทายสมัน เจ้าเมืองขุขันธ์ เจ้าเมืองสังขะ ได้ช่วยกองทัพสยามทำสงครามกับเมืองเวียงจันทน์และเมืองเขมรจนได้รับการเลื่อนบรรดาศักดิ์ให้เป็น “พระยา” ทั้ง 3 คน ต่อมาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ก็ยิ่งปรากฏว่าเจ้าเมืองเหล่านี้ยังคงรับราชการในราชสำนักสยามและราชสำนักสยามได้แต่งตั้งเจ้าเมืองคนใหม่ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนตัวเจ้าเมือง⁶

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงมีพระราชดำริที่จะปฏิรูปการปกครองสยามโดยรวมศูนย์อำนาจที่กรุงเทพฯอย่างแท้จริง⁷ พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯให้จัดส่งข้าหลวงมากำกับราชการเมืองสุรินทร์และเมืองอื่นๆตั้งแต่ พ.ศ.2434 ทำให้เจ้าเมืองสุรินทร์และหัวเมืองชั้นนอกไม่ค่อยมีอำนาจปกครองเมืองอย่างเต็มที่เหมือนช่วงก่อนหน้าและหลังจากดำเนินการปฏิรูปการปกครองประเทศสยามเมื่อปี 2435 ได้ 2 ปี สมเด็จพระบรมราชชนนีเสนาบดี

¹ ปรากฏของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพจังหวัดต่าง ๆ.(2539). หน้า 74-75,114-118.

² ไพฑูรย์ มีกุล. (2552). *นักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์*. หน้า 35-36.

³ หม่อมอมรวงจิตร. (2539). *พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน*. หน้า 121.

⁴ เดิม วิชาญพจนกิจ.(2546). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. หน้า 129.

⁵ ไพฑูรย์ มีกุล. (2516). *การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. หน้า 36-38. ; ศิริพร สุเมธารัตน์. (2553). หน้า 13-14,114-125.

⁶ ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสุรินทร์. 2526. หน้า 42-44.

⁷ ดู จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2551). *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดินฉบับตัวเขียน สอบทานกับฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๗๐*.

กระทรวงมหาดไทยทรงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลพร้อมกันทั้งราชอาณาจักรโดยให้ข้าหลวงเทศาภิบาลขึ้นตรงต่อเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย¹ สำหรับเมืองสุรินทร์ก่อนหน้าที่จะมีการใช้ระบบมณฑลเทศาภิบาลทั่วราชอาณาจักรนั้น สุรินทร์ถูกจัดให้อยู่ในมณฑลลาวท้าวตามระบบมณฑลที่ใช้ในระยะทดลองใช้ระบบการควบคุมหัวเมืองแบบรวมศูนย์ (พ.ศ.2433-2436)² หลังจากมีการใช้ระบบมณฑลเทศาภิบาลทั่วราชอาณาจักรได้ระยะหนึ่ง เมื่อมีการปรับปรุงระบบมณฑลที่ใช้ในภาคอีสานให้เป็นระบบมณฑลเทศาภิบาลทั้งหมด สุรินทร์ถูกจัดให้อยู่ในมณฑลอีสาน ซึ่งมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลคนแรก³

นับตั้งแต่รัฐบาลกรุงเทพฯ นำระบบมณฑลและมณฑลเทศาภิบาลมาใช้ในสุรินทร์พบว่าทางการได้ส่งข้าราชการจากส่วนกลางเข้ามากำกับราชการเมืองสุรินทร์ (ดูตารางที่ 6 ประกอบ) โดยหน้าที่หลักของข้าราชการจากส่วนกลางคือ ควบคุมดูแลปราบปรามโจรผู้ร้ายและจัดราชการภายในเมือง เช่น สร้างถนน สร้างเรือนจำ เร่งรัดเก็บส่วยจากราษฎร ฯลฯ⁴ ซึ่งระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลถูกใช้มาจนถึงปี 2476 จึงยกเลิกเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2476⁵

ตาราง 6 ข้าหลวงจากส่วนกลางที่เข้ามากำกับและบริหารราชการในเมืองสุรินทร์ พ.ศ. 2435-2476

ชื่อ	ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง
ข้าหลวงกำกับราชการเมือง	
หลวงชนสารสุทธารักษ์ (หว่าง)	พ.ศ. 2435-2436
หลวงสิทธิเดชสมุทรพันธ์ (ล้อม)	พ.ศ. 2436-2437
หมื่นวิไชยยุทธเดชาภรณ์ (อิม)	พ.ศ. 2437-2438
หลวงวิจิตตชลาหาญ	พ.ศ. 2438-2438
หลวงสาทรสรรพกิจ (อู๊ด)	พ.ศ. 2438-2450
ข้าหลวงในระบบมณฑลเทศาภิบาล	
พระกรุงศรีบุรีรักษ์ (สุม สุมานนท์)	พ.ศ. 2451-2453
หลวงวิจิตสรไกร (ขำ ณ ป้อมเพชร)	พ.ศ. 2453-2454
พระอนันตราษฎ์กุล (สว่าง พุกณานนท์)	พ.ศ. 2454-2457

¹ ไพฑูรย์ มีกุล. (2552). *นักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์*. หน้า 40.

² เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2546). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. หน้า 318-344; สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2549). *ประวัติศาสตร์อีสาน* 2322-2488. หน้า 268-285.

³ จักรกฤษณ์ นรินดิพดุงการ. (2527). *สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพกับกระทรวงมหาดไทย*. หน้า 552.

⁴ ไพฑูรย์ มีกุล. (2552). *นักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์*. หน้า 40-42.

⁵ ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสุรินทร์. 2526. หน้า 52.

ตาราง 6 (ต่อ)

ชื่อ	ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง
หลวงประสงค์สุขการี (เทียบ สุวรรณิน)	พ.ศ. 2457-2461
พระยาสำเร็จนฤปกการ (อนงค์ พยัคฆ์พันธ์)	พ.ศ. 2461-2465
พระนิกรจำนง (จิตร ไกรฤกษ์)	พ.ศ. 2465-2469
พระยาเสนานุชิต (จร ศกุนตลักษณ์)	พ.ศ. 2469-2470
พระยาปทุมเทพภักดี (ธน ณ สงขลา)	พ.ศ. 2470-2471
พระยาสุริยราชวรภักย์ (ศิริ วิเศษโกสินทร์)	พ.ศ. 2471-2476

ที่มา: ดัดแปลงจาก ศิริพร สุเมธรัตน์. (2553). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. หน้า 140, 142.

6. การจัดการเศรษฐกิจของสุรินทร์โดยรัฐบาลสยามหลังการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435

ก่อนหน้าที่รัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทำการปฏิรูปการปกครอง พบว่า เศรษฐกิจของผู้คนในพื้นที่เมืองสุรินทร์ตั้งแต่แรกเริ่มถึงสมัยอยุธยาเมื่ออยู่ 2 ระดับ คือ ในระดับหมู่บ้าน ราษฎรในพื้นที่จะทำการเพาะปลูกข้าวเพื่อเลี้ยงชีพ ขณะที่เศรษฐกิจในส่วนที่สัมพันธ์กับรัฐ (อยุธยา) ราษฎรในพื้นที่เมืองสุรินทร์ทำหน้าที่หาส่วยประเภทของป่าส่งให้ราชสำนักอยุธยา¹ โดยที่เศรษฐกิจส่วนหลังนี้จะเห็นได้ชัดในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏในรายชื่อเมืองทางอีสานที่ต้องส่งส่วยให้กรุงเทพฯว่ามีเมืองขุขันธ์และเมืองสังขะ ซึ่งจัดอยู่ในบริเวณพื้นที่เมืองสุรินทร์ มีการส่งส่วยเร็ว ผ้าไหม ขี้ผึ้ง ครั่ง ทองคำ และงาช้าง มาให้ราชสำนักที่กรุงเทพฯ² ในกรณีที่ราษฎรในสุรินทร์ไม่มีส่วยที่เป็นสิ่งของก็อาจเสียเป็นเงินหรือทองคำได้ ดังเห็นได้จากการที่รัฐบาลสยามสมัยต้นรัตนโกสินทร์อนุญาตให้ไพร่ส่วยในภาคอีสานที่ไม่มีส่วยเป็นสิ่งของสามารถเสียส่วยเป็นเงินหรือทองคำได้ในอัตราคนละ 2.4-8 บาทตามแต่ประเภทสิ่งของที่ไพร่ผู้นั้นต้องเสียให้รัฐ (ดูตาราง 7 ประกอบ) ซึ่งผลประโยชน์จากส่วยที่ราษฎรเสียให้รัฐส่วนหนึ่งจะตกเป็นของราชสำนักและอีกส่วนจะเป็นของเจ้าเมืองนั้นๆ³

¹สินค้าหลักที่อาณาจักรอยุธยาค้าขายกับต่างชาติ ได้แก่ ของป่า ซึ่งที่มาของสินค้าประเภทของป่าของอยุธยาส่วนใหญ่มาจากส่วยที่ราชสำนักเรียกเก็บจากราษฎรในท้องถิ่นต่างๆที่อยู่ไกล โปรตุเกส นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538) ปากไก่และใบเรือ: ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. หน้า 35-45; รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2528). ภาษีอากรในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย : คลังข้อมูลและบทสำรวจสถานะทางวิชาการ. หน้า 4-6, 181-184.

²จุนโกะ คูอิซุมิ. (2540). *เล่มเดียวกัน*. หน้า 31-41.

³สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2549). *ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488*. หน้า 134-151.

ตาราง 7 อัตราส่วยที่ไพร่ส่วยในภาคอีสาน 1 คนต้องเสียใน 1 ปี

ประเภทของส่วยที่เสีย	ปริมาณส่วยต่อคน (พ.ศ. 2371-2392)	หากเสียอย่างอื่นทดแทน ต้องเสีย
ผลเร็ว (หมากแห้ง)	12 กิโลกรัม	เงิน 4 บาท หรือครั้ง 12 กิโลกรัม
ขี้ผึ้ง	2.4 กิโลกรัม	เงิน 4 บาท
ครั้ง	12 กิโลกรัม	เงิน 2.4 บาท
ปาน	15.30 กิโลกรัม	เงิน 8 บาท
งาช้าง	2.4 กิโลกรัม	เงิน 4 บาท
ผ้าขาว	4 ผืน	เงิน 4.6 บาท
เส้นไหม	0.6 กิโลกรัม	เงิน 4 บาท
เงิน (น้ำหนัก)	4 บาท	ไหม 1 ชั่ง, นอระมาด 0.6 กิโลกรัม, งาช้าง 2.4 กิโลกรัม
ทองคำฝูย (น้ำหนัก)	2 สลึง	เงิน 4 บาท

ที่มา: ดัดแปลงจาก สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2549). *ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488*. หน้า 138.

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่า ข้าหลวงกำกับราชการเมืองสุรินทร์มีบทบาทส่งเสริมการค้าภายในตัวเมืองสุรินทร์และทำหน้าที่เก็บส่วยอากรจากราษฎรส่งให้รัฐบาล ดังเห็นได้จากที่หลวงธนสารสุทธารักษ์ (หวาง) ข้าหลวงกำกับราชการเมืองสุรินทร์ในช่วง พ.ศ. 2435-2436 ได้สั่งให้เกณฑ์ราษฎรมาขุดดินตัดต้นไม้ พูนดิน ทำเป็นรูปถนน (ถนนสายนี้คือถนนธนสาร) ซึ่งการตัดถนนเส้นนี้ทำให้เมืองสุรินทร์เริ่มมีการค้าขายขึ้น โดยมีชาวจีนเข้ามาทำการค้ารับซื้อของป่าจากผู้คนพื้นเมือง หลังจากนั้นในช่วงพ.ศ.2451-2453 ซึ่งพระกรงศรีบริรักษ์ (สุน) สุมานนท์ ดำรงตำแหน่งข้าหลวงกำกับราชการเมืองสุรินทร์ได้มีการปรับปรุงถนนหนทางต่างๆในเมืองสุรินทร์ โดยทำถนนเพิ่มขึ้น 2 สาย คือถนนกรงศรีในและกรงศรีนอกทำให้การคมนาคมในเมืองสุรินทร์สะดวกมากขึ้นเพราะมีถนนรอบตัวเมือง รวมถึงข้อเท็จจริงที่ว่าหลวงธนสารสุทธารักษ์ (หวาง) ได้เร่งรัดเก็บส่วยจากราษฎรในเมืองสุรินทร์เพิ่มขึ้นจากเดิมซึ่งเก็บคนละ 2 บาท เป็นคนละ 3 บาท 50 สตางค์¹ โดยที่การเรียกเก็บส่วยจากราษฎรในเมืองสุรินทร์ยังคงมีอยู่ต่อมาดังเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ว่าในปีพ.ศ. 2466 (รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ผู้ชายอายุ 20-60 ปี ในหมู่บ้านไพรขลา อำเภอชุมพลบุรี ต้องเสียค่ารัชชูปการหรือเสียส่วยปีละ 4 บาท ต่อมาภายหลังจึงลดเหลือปีละ 2 บาท²

¹บรรณ สวันตรัจจ์. (2553). *พงศาวดารเมืองสุรินทร์*. หน้า 162-163.

² ขอบ ดีสวนโคก และคณะ. (2532). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน*. หน้า 104-106.

นอกจากการเรียกเก็บส่วยจากราษฎรและการส่งเสริมการค้าภายในเมืองสุรินทร์แล้ว อาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้วางรากฐานให้แก่การขยายตัวของเศรษฐกิจการเกษตรในสุรินทร์ ดังปรากฏว่าในปีพ.ศ. 2452 (ร.ศ. 128) กระทรวงเกษตรราธิการได้มีหนังสือขอพระราชทานตั้งข้าหลวงเกษตรประจำมณฑลต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่ตรวจตราดูแลการเพาะปลูกและรายงานสินค้าในมณฑลต่าง ๆ โดยทดลองที่มณฑลกรุงเทพ มณฑลนครไชยศรี มณฑลภูเก็ต ก่อนแล้วจึงค่อยขยายไปยังมณฑลอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งอนุญาตตั้งข้าหลวงเกษตรประจำมณฑลตามหนังสือของกระทรวงเกษตรราธิการ¹ รวมถึงข้อเท็จจริงที่ว่านโยบายการสร้างทางรถไฟสายอีสานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้เศรษฐกิจการเกษตร เช่น การปลูกข้าว การเลี้ยงสุกร ฯลฯ ในภาคอีสานเพิ่มขึ้นมากดังที่ได้กล่าวในตอนต้นแล้ว ขณะที่เศรษฐกิจการเกษตรของสุรินทร์ก็มีการขยายตัวในทิศทางที่นโยบายของรัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกำหนดไว้เพียงแต่การขยายตัวจะเกิดขึ้นหลังจากสิ้นรัชสมัยไปแล้วดังที่จะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

7. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ตั้งแต่ พ.ศ.2435-2475

กล่าวได้ว่าเศรษฐกิจเมืองสุรินทร์ในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครองสยาม พ.ศ.2435 ถึงการปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475 ดำเนินไปใน 2 ลักษณะ คือ ด้านหนึ่งเมืองสุรินทร์ยังคงเป็นแหล่งค้าขายและส่งออกของป่าดงที่เคยเป็นมาในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง ดังเห็นได้จากข้อมูลเกี่ยวกับประเภท ปริมาณ มูลค่าสินค้าส่งออกของมณฑลอุบลราชธานี (ดูตาราง 8 ประกอบ)

ตาราง 8 ประเภท ปริมาณ และมูลค่าสินค้าส่งออกของมณฑลอุบลราชธานี (อุบลราชธานี ชุขันธ์ สุรินทร์) ในปี พ.ศ.2462 และ พ.ศ.2467

ประเภทสินค้า	พ.ศ.2462		พ.ศ.2467	
	ปริมาณ (หาบ)	มูลค่า (บาท)	ปริมาณ (หาบ)	มูลค่า (บาท)
ช้าง (เชือก)	19	40,500	9	10,480
ม้า (ตัว)	513	14,972	562	18,640
ครั่ง	929	47,586	6,525	301,906
ชัน	16	150	20	120
เขากวางแก่	422	21,588	425	12,158
หนังกวาง	287	73,649	270	5,471
เร่ว	50	3,000	200	10,000

ที่มา: ดัดแปลงจาก สุวิทย์ ธีรศาศวัต. *ประวัติศาสตร์อีสาน พ.ศ.2322-2488*. หน้า 438-439

¹ ดูรายละเอียดใน ไพฑูรย์ มีกุล (บรรณาธิการ). (2534). *เอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. ๒๔๒๘-๒๔๖๕*. หน้า 51-54.

ส่วนอีกด้านหนึ่งนั้นพบว่า เศรษฐกิจของสุรินทร์เริ่มเกี่ยวข้อกับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมภายหลังจากที่รัฐบาลสยามทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษในปี พ.ศ.2398 อันส่งผลให้เกิดการขยายตัวของ การปลูกข้าวในบริเวณภาคกลาง และผลที่ต่อเนื่องมาคือ การที่ภาคกลางต้องการกระบือสำหรับใช้ในการทำนาเพิ่มขึ้น ทำให้มีการหาซื้อกระบือจากภาคอีสาน ดังนั้นในบริเวณอีสานใต้ตั้งแต่เมืองนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ จึงมีนายฮ้อย* ต้อนโคกระบือจากพื้นที่อีสานใต้มายังพื้นที่ภาคกลาง โดยเส้นทางที่สำคัญๆที่นายฮ้อยนิยมใช้เดินทางมายังภาคกลางมีอยู่ 7 ช่องทาง ซึ่งมี 2 ช่องทางที่ผ่านเมืองสุรินทร์คือ ช่องตาเมื่อน (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอพนมดงรัก จ.สุรินทร์) และช่องจอม (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอกาบเชิง จ.สุรินทร์)¹ จึงกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจส่วนหนึ่งของเมืองสุรินทร์ช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 เกี่ยวข้องกับการค้าโค กระบือ ที่ขยายตัวตามความต้องการโค กระบือ ของชาวบ้านในภาคกลาง

ขณะที่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ขณะนี้ชี้ว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นช่วงที่ข้าหลวงกำกับราชการเมืองสุรินทร์สั่งให้ตัดถนนหนทาง ได้มีชาวจีนเข้ามาทำการค้ารับซื้อของป่าจากผู้คนพื้นเมืองในเมืองสุรินทร์ โดยชาวจีนตระกูลสำคัญที่เข้ามาทำการค้าในบริเวณเมืองสุรินทร์ นับตั้งแต่ช่วงการปฏิรูปการปกครองได้แก่ ตระกูลชิดชอบ ตระกูลนิยมตรง ตระกูลแช่เตียว,แช่ตั้ง ฯลฯ² อีกทั้งยังพบว่า หลังจากการปฏิรูปการปกครองไปแล้ว 34 ปี เศรษฐกิจเมืองสุรินทร์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงสู่การผลิตสินค้าเกษตร เพื่อป้อนตลาดตามกลไกของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลสยามภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เมื่อมีการตัดเส้นทางรถไฟเข้ามาในภาคอีสานต่อจากนครราชสีมาเข้ามายังบุรีรัมย์ (พ.ศ.2468) และสุรินทร์ (พ.ศ.2469) ดังเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของการปลูกข้าว การเลี้ยงสุกรในพื้นที่ และการเกิดขึ้นของธุรกิจใหม่ๆในสุรินทร์

7.1 การเพิ่มขึ้นของการปลูกข้าว

การผลิตข้าวเพื่อขายในพื้นที่เมืองสุรินทร์และเมืองอื่นๆในภาคอีสานมีปริมาณเพิ่มขึ้นเมื่อมีเส้นทางรถไฟเข้าไปถึง ดังปรากฏว่า เมื่อมีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯไปยังเมืองนครราชสีมา (โคราช) ในสมัยรัชกาลที่ 5 และมีการขยายต่อทางรถไฟต่อจากเมืองนครราชสีมาเข้ามายังเมืองสำคัญๆในบริเวณอีสานใต้ได้แก่ เมืองบุรีรัมย์ เมืองสุรินทร์ เมืองศรีสะเกษ และเมืองอุบลราชธานีในสมัยรัชกาลที่ 6-7 อุตสาหกรรมโรงสีและการค้าขายได้ขยายตัวไปตามเส้นทางรถไฟ โดยเฉพาะในกรณีของเมืองสุรินทร์ เศรษฐกิจการผลิตและการค้าข้าวถือเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจในท้องถิ่น³ ดังเห็นได้จากปริมาณการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ปลูกข้าวภายในเมืองสุรินทร์ช่วงปี พ.ศ. 2455-2469 (ดูตาราง 9 ประกอบ)

* นายฮ้อยคือ ชาวบ้านที่เดินทางค้าขายสินค้าในระยะทางไกล ส่วนมากจะเดินทางไปค้าขายกันเป็นกลุ่มเพื่อให้เกิดความปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายที่อาจดักปล้นทรัพย์ในระหว่างการเดินทาง

¹ สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2546). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544*. หน้า 164-165.

² ศิริพร สุเมธรัตน์. (2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. หน้า 207-209.

³ ศิริพร สุเมธรัตน์. (2554). *เล่มเดียวกัน*. หน้า 226-229.

ตาราง 9 พื้นที่การปลูกข้าวในสุรินทร์

พ.ศ.	พื้นที่ปลูกข้าว (ไร่)
2455	157,890
2468	231,090
2469	255,880

ที่มา: ดัดแปลงจากสุวิทย์ วีระศาสตร์.(2546) *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544*. หน้า 63; ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ปลูกข้าวในปี พ.ศ.2468 และปี 2469 เป็นส่วนที่เพิ่มเติมโดยนำมาจาก ศิริพร สุเมธรัตน์(2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. หน้า 179.

2.7.2 การผลิตสุกร(หมู) เพื่อขาย

สุวิทย์ วีระศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ภาคอีสานได้ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคอีสานภายหลังมีทางรถไฟไว้ประการหนึ่งคือ ก่อนที่ทางรถไฟจะเข้ามาในภาคอีสานชาวบ้านไม่นิยมบริโภคเนื้อหมูเท่าไรนัก จนกระทั่งทางรถไฟเข้ามาถึงจังหวัดนครราชสีมา(โคราช) เมื่อปีพ.ศ.2443 จึงเริ่มมีพ่อค้ามาหาซื้อหมูจากชาวบ้านเอาไปขายให้คนจีนที่เมืองโคราชและในภาคกลางบริโภค ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ไม่ไกลจากโคราชมากก็เริ่มมีการเลี้ยงหมูคร้วเรือนละ 2-3 ตัว ขณะเดียวกันก็มี “นายฮ้อยหมู” ออกหาซื้อหมูตามหมู่บ้านแล้วต้อนมาขายที่โคราช โดยที่นายฮ้อยหมูมักจะประสบปัญหาสำคัญ คือ การเดินทางจากหมู่บ้านแถบลุ่มแม่น้ำชีเข้ามายังเมืองโคราชใช้เวลานานถึง 16-20 วัน และระหว่างทางมักจะมีพวกนักเลงเอาน้ำมันเสือโรยตามทางที่ขบวนหมูผ่านแล้วคอยดักจับหมูที่แตกตื่นกลืนเสือแล้ววิ่งหนีเข้าป่าเอาไปฆ่ากิน จนกระทั่งมีทางรถไฟเข้ามา การผลิตและค้าหมูในภาคอีสานจึงขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังปรากฏว่าในช่วงปีพ.ศ. 2444-2448 มีปริมาณหมูที่บรรทุกรถไฟสายนครราชสีมามายังกรุงเทพฯ เริ่มจาก 27,442 ตัว เพิ่มขึ้นเป็น 36,541 ตัว แล้วขึ้นต่อมาเป็น 38,064 ตัวจนถึง 52,791 ตัวตามลำดับ¹

สำหรับการเลี้ยงและบริโภคหมูเฉพาะในสุรินทร์ ข้อมูลจากเอกสารรายงานสัตว์ประจำเดือนพฤษภาคม ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455) ที่เก็บรักษาอยู่ที่สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติระบุว่า เมืองสุรินทร์มีการเลี้ยงหมูจำนวน 20,735 ตัว โดยส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เป็นอาหารและมีการส่งออกหมูไปขายที่นครราชสีมาเพียง 111 ตัวในราคาตัวละ 12 บาท² ข้อมูลดังกล่าวแสดงว่าชาวบ้านในสุรินทร์ เมื่อปีพ.ศ. 2455 นิยมเลี้ยงหมูไว้บริโภคเองมากกว่าเพื่อส่งขาย ซึ่งสอดคล้องกับที่งานศึกษาของสุวิทย์ วีระศาสตร์ ชี้ว่า ปริมาณการส่งออกหมูจากสุรินทร์ไปขายที่สถานีรถไฟโคราชลดลง กล่าวคือ จากที่ในปี พ.ศ. 2454 มีการส่งออกหมูจำนวน 6,287 ตัว ต่อมาในปีพ.ศ. 2455 มีการ

¹ สุวิทย์ วีระศาสตร์. (2549). *ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488*. หน้า 449-450.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กส.13/1023 จังหวัดสุรินทร์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน ปีพ.ศ. 2455.

ส่งออกหมูไปขายที่สถานีรถไฟโคราชเพียง 695 ตัว¹ (แม้ว่าตัวเลขการส่งออกหมูจากสุรินทร์ไปยังโคราชในปีพ.ศ.2455 ที่ระบุในเอกสารรายงานสัตว์ประจำเดือนพฤษภาคม ร.ศ. 131 กับข้อมูลจากการศึกษาของสุวิทย์ ธีรศาสตร์ จะต่างกัน แต่ก็ชี้ให้เห็นว่าปริมาณการส่งออกหมูจากสุรินทร์ลดลง)

กล่าวได้ว่าปริมาณการเลี้ยงหมูและการบริโภคเนื้อหมูที่เพิ่มขึ้นในสุรินทร์สัมพันธ์อยู่กับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสุรินทร์ของชาวจีน ดังพิจารณาได้จากข้อเท็จจริงที่กล่าวข้างต้นแล้วว่าเดิมทีชาวบ้านในภาคอีสานไม่นิยมบริโภคเนื้อหมูจนกระทั่งมีการสร้างทางรถไฟเข้ามา ปริมาณการเลี้ยงหมูของชาวบ้านจึงเพิ่มขึ้น ประกอบกับข้อเท็จจริงที่ว่า การเลี้ยงหมูในภาคอีสานเกิดขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อมีชาวจีนอพยพเข้ามาโดยชาวจีนอพยพเหล่านี้มีการเลี้ยงหมูไว้ขายคนจีนด้วยกัน ต่อมาภายหลังจึงมีคนท้องถิ่นเริ่มเลี้ยงหมูไว้ขายคนจีน² ในกรณีของสุรินทร์พบว่า มีกลุ่มชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองท่าของประเทศกัมพูชาเดินทางเข้ามาค้าขายในแถบอีสานใต้ของสยามแล้วหันมาตั้งถิ่นฐานในเมืองสุรินทร์ แต่งานกับผู้หญิงท้องถิ่นซึ่งมีบ้านเรือนและที่ดินอยู่ภายในตัวเมืองแล้วประกอบอาชีพค้าขาย ขยายครอบครัวต่อมา³ โดยข้อมูลจากประวัติศาสตร์บอกเล่าของคนในท้องถิ่นที่เกิดและโตรู้ความในช่วงพ.ศ.2454-2475 ชี้ว่าในปีพ.ศ. 2469 ทางรถไฟเข้ามาถึงเมืองสุรินทร์ทำให้คนจีนเข้ามาตั้งร้านค้าที่บริเวณหลังสถานีรถไฟมากขึ้น จนพื้นที่บริเวณนั้นกลายเป็นตลาดและมีการตัดถนนสำหรับสัญจรไป-มา คือ ถนนธนสาร⁴ และข้อมูลสถิติจำนวนหมูที่ส่งออกจากสุรินทร์ไปยังกรุงเทพฯ ก็เพิ่มขึ้นหลังจากมีทางรถไฟผ่านสุรินทร์ แสดงให้เห็นว่าการค้าหมูในสุรินทร์คึกคักขึ้นหลังจากชุมชนชาวจีนในสุรินทร์มีการขยายตัว (ดูตาราง 10 ประกอบ)

ตาราง 10 จำนวนสุกรที่ส่งออกจากเมืองสุรินทร์ พ.ศ. 2469-2475

พ.ศ.	จำนวน (ตัว)
2469	67,042
2470	64,162
2471	47,478
2472	52,664
2473	38,678
2474	n.a.
2475	24,570

ที่มา: ดัดแปลงจากสุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2549). *ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488*. หน้า 452.

¹ สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2549). *ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488*. หน้า 452.

² สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2549). *ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488*. หน้า 399.

³ ศิริพร สุเมธรัตน์. (2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. หน้า 206-208.

⁴ ไพบูลย์ สุนทรารักษ์. (2553). *ข่าวรถไฟ เมื่อปี 2469*. หน้า 103-105.

นอกจากการขยายตัวของชุมชนชาวจีนแล้ว ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้การค้าไหมในสุรินทร์คึกคักขึ้นอีกครั้ง แม้ว่าปริมาณไหมที่ส่งออกนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2471-2475 จะลดปริมาณลงจากช่วงปี 2469-2470 อย่างเห็นได้ชัด แต่ปริมาณการส่งออกที่ลดลงนี้เป็นผลจากการขยายทางรถไฟ สถานีปลายทางสายอีสานไปยังสถานีห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ และสถานีรถไฟอุบลราชธานี ทำให้ชาวบ้านที่เลี้ยงและรับซื้อไหมในศรีสะเกษและอุบลราชธานีทำการซื้อขายกันที่สถานีรถไฟแห่งใหม่ แทนการนำไหมมาขึ้นรถไฟที่สถานีสุรินทร์ดังที่เคยเป็นมาได้แก่ นโยบายของรัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สนับสนุนให้ราษฎรเลี้ยงไหม โดยในปีพ.ศ. 2470 รัฐบาลได้ตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมขึ้นที่เมืองสุรินทร์ด้วยจุดมุ่งหมายให้ผลิตครูที่มีความรู้ด้านการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ โดยมีการบรรจุวิชาสิกรรมแผนกเลี้ยงไหม ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงไหมตามหลักวิชาการ และถูกสุขอนามัยลงในวิชาที่สอนด้วย¹ ทั้งยังพบว่าในช่วงต้นทศวรรษ 2470 หมูจากภาคอีสานขายได้ราคาดี โดยในปีพ.ศ. 2471 รัฐบาลได้ตั้งราคาขายหมูจากอีสานถึงตัวละ 34-35 บาท ซึ่งเป็นราคาขายหมูที่สูงที่สุดของประเทศในขณะนั้น²

7.3 การเกิดขึ้นของธุรกิจใหม่ๆ

นอกจากการผลิตข้าวและการเลี้ยงสุกรเพื่อขายแล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภายในเมืองสุรินทร์ หลังจากมีทางรถไฟผ่าน ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การเกิดขึ้นของธุรกิจและอาชีพใหม่ๆ ดังที่ไพบูลย์ สุนทรารักษ์ อดีตข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งเกิดในเมืองสุรินทร์สมัยรัชกาลที่ 6 และเติบโตพอรู้ความในสมัยรัชกาลที่ 7 ได้เล่าไว้ว่า ที่บริเวณหลังสถานีรถไฟสุรินทร์ ชาวจีนได้เข้ามาตั้งร้านค้า ร้านกาแฟ โรงแรมใหม่ๆ ที่บริเวณหลังสถานีรถไฟทำให้เศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ คึกคักอยู่ช่วงหนึ่งเนื่องจากเมืองสุรินทร์กลายเป็นเมืองชุมทางรถไฟสายอีสาน ก่อนที่ความคึกคักจะซาลง หลังจากที่ทางรถไฟสร้างต่อไปถึงศรีสะเกษและเมืองอุบลราชธานี ทำให้สองเมืองนี้กลายเป็นเมืองชุมทางรถไฟแทนเมืองสุรินทร์³

8. ผลการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

การบริหารจัดการการปกครองและเศรษฐกิจของสุรินทร์โดยรัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมหลายประการในเมืองสุรินทร์ดังที่กล่าวข้างต้นแล้วได้แก่ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าชาวจีน การเพิ่มขึ้นของการผลิตข้าวและการเลี้ยงไหม นอกจากนี้ยังกล่าวได้ว่านโยบายของรัฐบาลส่งผลให้เกิดการขยายตัวหรือการเคลื่อนย้ายชุมชนทั้งในและนอกตัวเมืองสุรินทร์ ดังเห็นได้จากกรณีการเกิดขึ้นของหมู่บ้านตระแสง ตำบลตระแสง อำเภอเมืองสุรินทร์ ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปีพ.ศ. 2434 ก่อนหน้าการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพียง 1 ปี โดยกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณตัวเมืองสุรินทร์ส่วนที่รัฐบาลไปตั้งสถานที่ราชการได้ย้ายมาทางป่าในบริเวณบ้านตระแสงตั้ง

¹ วิทยา นนทร์นภา. (2541). การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง พ.ศ. 2469-2484. หน้า 51.

² ศิริพร สุขเมธารัตน์. (2554). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์. หน้า 184.

³ อัญญาจักษ์ ชมดี. (บรรณาธิการ). (2552). ร้อยเรื่องเมืองสุรินทร์. หน้า 103-105.

หมู่บ้านขึ้น หลังจากนั้นจะมีคนจากหมู่บ้านอื่นอพยพมาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะบริเวณบ้านตระแสงยังเป็นพื้นที่ป่า มีที่ทำกินอีกมาก¹

หรือกรณีชุมชนในอำเภอศรีขรภูมิพิสัย ซึ่งพบว่าในสมัยแรกเริ่มนั้นเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณตำบลจารพัด แต่ต่อมาได้มีการย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งที่บ้านตะเคียน เนื่องจากที่ตั้งเดิมไม่มีถนนเข้าถึง ประชาชนที่มาติดต่ออำเภอได้รับความยากลำบากในการเดินทางจึงย้ายที่ตั้งมาที่บ้านตะเคียนซึ่งในช่วงกลางรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มมีถนนลูกรังเส้นนครราชสีมา-อุบลราชธานีผ่านบ้านตะเคียนด้วย ต่อมาในปีพ.ศ. 2454 (ต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ได้มีการย้ายที่ว่าการอำเภอจากที่บ้านตะเคียนมาอยู่ที่บ้านอนันต์ เนื่องจากทำเลที่ตั้งที่บ้านตะเคียนเป็นที่ลุ่มอยู่ติดลำน้ำจึงโดนน้ำท่วมบ่อยครั้ง พร้อมกันนี้ทางการได้เปลี่ยนชื่ออำเภอโดยตัดคำว่า “พิสัย” ออกคงเหลือแต่ “อำเภอศรีขรภูมิ” จากนั้นในปีพ.ศ. 2474 (ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) ได้มีการย้ายที่ว่าการอำเภอศรีขรภูมิไปที่บ้านระแหง ตำบลยาง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีสถานีรถไฟระแหงซึ่งเป็นสถานีย่อยของเส้นทางรถไฟระหว่างจังหวัดนครราชสีมา-จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งอยู่ จึงเป็นทำเลศูนย์กลางการค้าและราษฎรสามารถเดินทางมาติดต่อกับอำเภอได้สะดวก²

แม้ว่าการดำเนินนโยบายของรัฐบาลจะส่งผลให้สุรินทร์มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและชุมชนในสุรินทร์มีการขยายตัว แต่หากมองบนฐานคิดที่ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของสุรินทร์เป็นสิ่งที่ดำเนินไปภายใต้กรอบการพัฒนาเศรษฐกิจของภาคอีสาน อาจกล่าวได้ว่า การดำเนินนโยบายเปลี่ยนให้เมืองสุรินทร์เป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบและเป็นฐานการผลิตตามนโยบายของรัฐบาลต่อภาคอีสาน ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรและมีส่วนในการสร้างปัญหาให้แก่ราษฎร ดังที่ได้กล่าวในตอนต้นแล้วการดำเนินงานตามนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลในภาคอีสานช่วง พ.ศ. 2435-2475 ไม่บรรลุตามเป้าหมาย เนื่องจากการขยายตัวทางการค้าและการผลิตข้าวเพื่อขายในภาคอีสานช่วงนี้เป็นการขยายพื้นที่การผลิต แต่ไม่ได้พัฒนาเทคโนโลยีการผลิตให้แก่ราษฎร และราษฎรในภาคอีสานส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ขาดน้ำสำหรับใช้ในการทำการเกษตร ตลอดจนการขยายตัวทางการผลิตในภาคอีสานเมื่อมีทางรถไฟได้ทำให้เกิดปัญหาการถือครองที่ดินระหว่างชาวบ้านกับชาวจีนซึ่งสะสมที่ดินโดยยึดที่ดินมาจากชาวบ้านที่กู้ยืมเงินแล้วไม่มีเงินมาชำระหนี้³

เมื่อมีการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ปัญหาเหล่านี้จึงได้รับความสนใจที่จะแก้ไข เนื่องจากรัฐบาลใหม่ที่ตั้งขึ้นหลังการปฏิวัติถือว่าการแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของราษฎรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของการปฏิวัติสยาม⁴ ในขณะเดียวกันก็พบว่าปัญญาชนชาวอีสาน เช่น อ่ำ บุญไทย ได้เสนอให้มีการแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของราษฎรชาวอีสาน โดยการให้ความรู้

¹ วิลาศ โภธิสาร และสุวิทย์ ชีรสาคัด. (2544). รายงานการวิจัยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานห้าทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488-2543): กรณีศึกษากันตกระแสง. หน้า 34-35.

² ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (2542). หน้า 143.

³ ประนุช ทรัพย์สาร. (2525). วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. หน้า 135.

⁴ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2553). การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475. หน้า 163-200.

เกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่เหมาะสมแก่ราษฎรในภาคอีสาน ซึ่งข้อเสนอเหล่านี้ได้ส่งผลให้นโยบายต่อเศรษฐกิจภาคอีสานของรัฐบาลภายหลังการปฏิวัติ 2475 เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม¹

8.1 การจัดการเศรษฐกิจของรัฐบาล พ.ศ. 2475-2488

หลังการปฏิวัติสยามพบว่า ในกลุ่มผู้นำคณะราษฎรได้มีการเสนอแนวทางการจัดการเศรษฐกิจของประเทศ โดยแนวทางหลักๆที่มีการเสนอได้แก่ คำโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ และข้อเสนอระบบเศรษฐกิจชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

8.2 คำโครงการเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์

คำโครงการเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์ เสนอให้รัฐเข้าเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งหมด โดยให้มีการโอนที่ดินที่เป็นปัจจัยการผลิตทั้งหมดมาเป็นของรัฐบาล โดยรัฐให้ค่าตอบแทนแก่เจ้าของปัจจุบันในรูปของพันธบัตรเงินกู้ และให้โอนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมดมาเป็นของรัฐ โดยได้รับค่าตอบแทนในลักษณะเดียวกัน² นอกจากนี้ รัฐต้องดูแลให้ประชาชนทุกคนมีงานทำ ประกันความไม่เพียงพอของสังหาร และเสนอให้มีการใช้ระบบสหกรณ์ในการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตามเมื่อคำโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ได้เผยแพร่ออกมาได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก เนื่องจากแนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลแนวคิดสังคมนิยม จะเห็นได้จาก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยคัดค้านคำโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ โดยมีสาระสำคัญ คือ คำโครงการเศรษฐกิจจะทำลายเสรีภาพของราษฎร บังคับกดขี่ราษฎรเหมือนทาส รัฐบาลไทยไม่ควรประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจเองเพราะจะทำได้ ไม่มีผู้เชี่ยวชาญ อีกทั้งจะทำให้ประเทศกลายเป็นคอมมิวนิสต์ ชักนำให้มหาอำนาจเข้าแทรกแซงเพื่อปราบรัฐบาลคอมมิวนิสต์³ เมื่อคำโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ถูกนำเข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณานั้น ได้เกิดความเห็นที่ขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ กับกลุ่มของพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี และกลุ่มคณะราษฎรบางส่วนภายใต้การนำของพระยาทรงสุรเดช โดยกลุ่มของนายกรัฐมนตรีนั้นไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของคำโครงการเศรษฐกิจ เนื่องจากกลุ่มของพระยามโนปกรณนิติธาดา มีแนวคิดต้องการให้เอกชนเข้าดำเนินกิจการต่างๆโดยรัฐบาลมีหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือแนะนำเท่านั้น⁴ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการลงคะแนนคำโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ในวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2476 ผลปรากฏว่า คำโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ถูกยับยั้งด้วยคะแนนเสียง 11 ต่อ 3 งดออกเสียง 5 คะแนน เป็นผลให้นายปรีดี พนมยงค์ ต้องเดินทางออกนอกประเทศ⁵

¹ ดู อ่า บุญไทย.(2543). กฤดาการบนที่ราบสูง.

² จักรทิพย์ นาถสุภา.(2527). การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย. หน้า 554-555.

³ จักรทิพย์ นาถสุภา.(2527). เล่มเดียวกัน. หน้า 556.

⁴ ปรีดาร์ธน์ พัฒนพิชัย.(2544). นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม กับการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง. หน้า 69.

⁵ จักรทิพย์ นาถสุภา.(2527). เล่มเดียวกัน. หน้า 556.

ต่อมาเมื่อพระยาพลพลพยุหเสนาและหลวงพิบูลสงครามได้ทำการรัฐประหารใน พ.ศ.2476 นายปรีดี พนมยงค์ ได้เดินทางกลับมา แต่การกลับมาในครั้งนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้มีบทบาทในคณะราษฎรมาดังที่เคยเป็นและเค้าโครงเศรษฐกิจไม่ได้มีการนำมากล่าวถึงอีกเลย

8.3 แนวทางชาตินิยมทางเศรษฐกิจ ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม

เมื่อเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ถูกต่อต้านและวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากหลายฝ่าย ทำให้รัฐบาลคณะราษฎรได้หาแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจขึ้นมาใหม่โดยแนวทางที่มีการเสนอขึ้นมา คือ แนวทางเศรษฐกิจชาตินิยมที่เสนอโดย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจนี้ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้รับแนวความคิดมาจากหลวงวิจิตรวาท การที่เสนอให้คนไทยมีที่ดินทำกิน ให้รัฐซื้อที่ดินจากเจ้าของเดิมเป็นคราวๆไปเมื่อรัฐต้องการใช้ รัฐไม่จำเป็นต้องเอาที่ดินทั้งหมดมาเป็นของรัฐตามแนวคิดของนายปรีดี พนมยงค์ รวมทั้งเสนอให้มีการจัดตั้งสหกรณ์เพื่อที่รัฐจะได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือได้รวดเร็วขึ้นในกรณีที่เกิดปัญหา

จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้นำแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจมาใช้ตลอดช่วงแรกที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจพยายามกระตุ้นให้คนไทยเข้ามามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากมองว่า เศรษฐกิจของประเทศในขณะนั้นตกอยู่ในอิทธิพลของชาวต่างชาติคือ ชาวจีน ทำให้รัฐบาลพยายามลดบทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ และพยายามใช้แนวคิดชาตินิยมมาปลูกฝังราษฎรให้พยายามเข้ามามีบทบาทในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของประเทศแทนชาวจีน รัฐบาลจึงได้ออกนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจออกมา ซึ่งนโยบายนี้มีเนื้อหาหลัก 4 ประการ คือ¹

- (1) นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่จำกัดบทบาททางเศรษฐกิจของชาวต่างชาติ
- (2) นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่ส่งเสริมบทบาททางเศรษฐกิจให้กับคนไทย
- (3) นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่ดำเนินการทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาล
- (4) นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจโดยการบังคับซื้อกิจการจากชาวต่างชาติ

นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลไม่ประสบความสำเร็จในทางปฏิบัติ เนื่องจากค่านิยมของคนไทยไม่นิยมในอาชีพค้าขายแต่นิยมในอาชีพรับราชการ ราษฎรส่วนใหญ่ยังไม่มียุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจของประเทศ กลุ่มที่มีบทบาทและได้รับประโยชน์จากนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจกลับเป็นกลุ่มชนชั้นนำในรัฐบาลและกลุ่มนักธุรกิจที่มีความสัมพันธ์กับชนชั้นนำในรัฐบาลเท่านั้น นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจยังไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้เท่าที่ควร เนื่องจากกิจการต่างๆยังคงมีเจ้าของกิจการเป็นชาวจีนและชาวต่างชาติอื่นๆ โดยปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้นโยบายนี้ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากช่วงรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นช่วงที่อยู่ในภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ราษฎรยังไม่มีเงินทุนมากพอที่จะเป็นเจ้าของกิจการต่างๆได้

¹ ปรีดีรัตน์ พัฒนพีชัย. (2544). นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม กับการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง. หน้า 79,89,108.

8.4 การเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในภาคอีสานของ ส.ส. ท้องถิ่น

ในช่วงพ.ศ. 2476-2480 ได้มีการรวมกลุ่มของ ส.ส. อีสาน เพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ของราษฎรที่ควรจะได้รับจากรัฐบาล โดยการรวมกลุ่มกันของ ส.ส.อีสาน เกิดขึ้นภายใต้แนวความคิดท้องถิ่นนิยม-ภูมิภาคนิยม¹ ซึ่งส.ส.อีสานชุดแรกพยายามทำหน้าที่โดยการเสนอร่างพระราชบัญญัติต่างๆ เพื่อให้ที่ประชุมรัฐสภาพิจารณา เช่น พระราชบัญญัติการลดพิกัดเก็บเงินอากรค่านา เนื่องจากอัตราเดิมที่เก็บมีราคาสูงทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนในการเสียอากรค่านารวมทั้งการยื่นญัตติไม่ไว้วางใจและตั้งกระทู้ถามรัฐบาลเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลในเรื่อง การปราบปรามโจรผู้ร้าย การเก็บเงินรัฐชูปการ นโยบายภาษีเงินได้และภาษีการค้า แต่ญัตติดังกล่าวไม่ได้ถูกนำมาพิจารณาเนื่องจากไม่เคยมีการยื่นญัตติเปิดอภิปรายมาก่อนว่าสมาชิก 1 คนสามารถยื่นญัตติเปิดอภิปรายได้ก็ญัตติทำให้เกิดการถกเถียงกันในสภาและญัตติของกลุ่ม ส.ส. อีสานได้เงียบหายไป² นอกจากนี้ยังพบว่า ส.ส.อีสานมีการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลในเรื่องต่างๆ เช่น นายถวิล อุดล ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลเรื่องการช่วยเหลือชาวนาตามริมฝั่งแม่น้ำมูลที่ได้รับผลกระทบจากการที่แม่น้ำล้นเข้าท่วมที่นาในริมฝั่งแม่น้ำชี³ หรือนายจำลอง ดาวเรืองได้ตั้งกระทู้ถามเรื่องการเก็บเงินรัฐชูปการ

โดยภาพรวมจะเห็นได้ว่าหลังปี พ.ศ. 2475 มีข้อเสนอพัฒนาเศรษฐกิจอีสานโดยกลุ่ม ส.ส. ในพื้นที่ แต่รัฐบาลไม่ได้ตอบสนองต่อข้อเสนอเหล่านั้นเท่าที่ควร เนื่องจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความหวาดระแวงกลุ่ม ส.ส.อีสาน ว่ามีจิตใจฝักใฝ่ในลัทธิคอมมิวนิสต์ จึงทำให้กระทู้ต่างๆ ที่กลุ่ม ส.ส.อีสานได้ถามรัฐบาลนั้นไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาล กระนั้นก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า ในทศวรรษต่อมา (ทศวรรษ 2490) ส.ส. อีสานยังคงเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยการตั้งกระทู้ในสภา ดังเห็นได้จากบทบาทของนายญาติ ไหวดี ส.ส.สุรินทร์ ตลอดช่วงพ.ศ. 2495-2529 โดยนับจากได้เป็น ส.ส. นายญาติ มีบทบาทในการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลเกี่ยวกับปัญหาความเป็นอยู่ของราษฎร และเสนอโครงการพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรอยู่เสมอๆ⁴

8.5 การจัดการปกครองสุรินทร์โดยรัฐบาล พ.ศ.2475-2488

หลังการปฏิวัติ 2475 รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยได้เปลี่ยนระบบการปกครองส่วนภูมิภาคโดยยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลแล้วออกพระราชบัญญัติระเบียบการบริหารราชการแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2476 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ จัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาคแบ่งออกเป็นจังหวัดและอำเภอ ให้จังหวัดมีฐานะเป็นหน่วยบริหารราชการแผ่นดิน มีข้าหลวงประจำจังหวัดและคณะกรรมการจังหวัดเป็นผู้บริหาร โดยสาเหตุที่รัฐบาลยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลเนื่องจาก

¹ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2543). การรวมกลุ่มทางการเมืองของ "ส.ส.อีสาน" พ.ศ.2476-2494. หน้า 126.

² ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์.(2543). เล่มเดียวกัน. หน้า 156.

³ สุวัฒน์ชัย แสนราช.(2541). แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2480-2492. หน้า 39.

⁴ ไพฑูรย์ มีกุล. (2552). นักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์. หน้า 70-75.

1) การคมนาคมสื่อสารภายในประเทศขณะนั้น(พ.ศ. 2475-2476)ทำได้สะดวก รวดเร็วกว่าแต่ก่อน การสั่งการและตรวจสอบการบริหารราชการสามารถทำได้อย่างทั่วถึงและ รวดเร็วขึ้น

2) เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายของประเทศ

3) รัฐบาลเห็นว่าหน่วยมณฑลซ้อนทับกับหน่วยจังหวัด การบริหารในระบบ มณฑลเทศาภิบาลที่ให้จังหวัดรายงานกิจการต่อมณฑลแล้วมณฑลรายงานต่อกระทรวงมหาดไทย อีกที เป็นการทำงานที่ซ้ำซ้อนเกิดความจำเป็น

4) รัฐบาลมีนโยบายที่จะให้อำนาจแก่ส่วนภูมิภาคเพิ่มขึ้นจึงยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลเพื่อให้จังหวัดมีอำนาจ¹

ผลจากการเปลี่ยนระบบการปกครองส่วนภูมิภาคทำให้สุรินทร์ได้ยกฐานะเป็นจังหวัด ซึ่งมีข้าหลวงประจำจังหวัดที่กระทรวงมหาดไทยส่งมาทำหน้าที่เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารราชการใน จังหวัดและมีคณะ “กรมการจังหวัด” ช่วยงาน² โดยตลอดช่วงพ.ศ. 2476-2488 มีข้าหลวงจังหวัด 4 ท่านที่บริหารราชการจังหวัดสุรินทร์ (ดูตารางที่ 11)

ตาราง 11 ข้าหลวงจังหวัดสุรินทร์ที่บริหารราชการในระบบ “คณะกรรมการจังหวัด”
พ.ศ. 2476-2489

ข้าหลวงจังหวัด	ปีที่บริหารราชการ	ระยะเวลา
พ.ต.อ. พระยาจรธรณี (ปลั่ง โสภารักษ์)	พ.ศ. 2476-2477	1 ปี
พระยาศรีพิชัยบริหาร (สวัสดิ์ ปัทมดิลก)	พ.ศ. 2477-2481	4 ปี
หลวงนครคุณูปถัมภ์ (หยวก ไพโรจน์)	พ.ศ. 2481-2484	3 ปี
นายโถม จงศิริ	พ.ศ. 2484-2489	5 ปี

ที่มา: ศิริพร สุเมธรัตน์. (2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. หน้า 144.

8.5 การจัดการเศรษฐกิจสุรินทร์โดยรัฐบาล พ.ศ. 2475-2488

แม้ว่าการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการปกครองแต่ แทบจะไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของ คณะราษฎรและสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่พยายามส่งเสริมบทบาททางเศรษฐกิจของ คนไทยควบคู่ไปกับการตั้งรัฐวิสาหกิจเพื่อดำเนินธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศ เช่น โรงงานกระดาษ โรงงานน้ำตาล โรงงานทอผ้าไหม ฯลฯ ไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเท่าไรนัก ดังที่

¹ ประวัตินครไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสุรินทร์. (2526). หน้า 52.

² ศิริพร สุเมธรัตน์. (2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. หน้า 143.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ศาสตราจารย์ด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจได้วิเคราะห์ว่า ข้อเสนอระบบเศรษฐกิจชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้นำไปปฏิบัติไม่ได้ กีดกันนายทุนใหญ่เชื้อสายจีนออกจากระบบเศรษฐกิจ แต่เป็นการกั้นนายทุนชาวตะวันตกออกไป แล้วสนับสนุนให้สมาชิกคณะราษฎรหรือพรรคพวกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ร่วมมือกับนายทุนเชื้อสายจีนพัฒนาการค้าของชาติและแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว¹ เช่นเดียวกับที่ปรืดาร์ตัน พัฒน์มีชัย นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ได้วิเคราะห์ว่า รัฐบาลคณะราษฎรไม่ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจเพราะรัฐบาลไม่ได้ดำเนินการกีดกันชาวต่างชาติออกจากระบบเศรษฐกิจอย่างจริงจัง ชาวต่างชาติยังคงมีบทบาทในระบบเศรษฐกิจของไทย ในขณะที่รัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามมีนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่ชัดเจน แต่นายทุนเชื้อสายจีนซึ่งเป็นเป้าหมายใหญ่ที่รัฐบาลโจมตีได้อาศัยอิทธิพลทางเศรษฐกิจที่มีในสังคม ประกอบกับเล่ห์เหลี่ยมทางการค้า เช่น การติดสินบนเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำให้นายทุนเหล่านี้ยังรักษาบทบาททางเศรษฐกิจไว้ได้ และประสบความสำเร็จทางการค้ามากกว่าคนกลุ่มอื่น²

ดังนั้นการจัดการเศรษฐกิจของสุรินทร์โดยรัฐบาลในช่วงพ.ศ. 2475-2488 จึงไม่ต่างจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เท่าไรนัก กล่าวคือ รัฐบาลยังคงสนับสนุนให้ราษฎรในสุรินทร์ทำการเกษตรและเลี้ยงสุกร ดังที่งานศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูล ตั้งแต่พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน ของชอบ ดีสวนโคก และคณะ ได้ชี้ว่าเศรษฐกิจหลักของหมู่บ้านในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และบุรีรัมย์ ในช่วงพ.ศ. 2475-2500 คือ การทำนาดำปลูกข้าว³ และมีข้อมูลระบุว่า ก่อนหน้าการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เพียง 2 ปี ในสุรินทร์เริ่มมีอุตสาหกรรมโรงสีไฟขึ้น 4 แห่ง และในปีพ.ศ. 2476 มีการขนส่งข้าวสารและปลายข้าวจำนวน 7,800 ตัน มูลค่า 58,189 บาท จากสถานีรถไฟสุรินทร์มายังกรุงเทพฯ ต่อมาในปีพ.ศ. 2477 มีการขนส่งข้าวสารและปลายข้าวจำนวน 15,137 ตัน มูลค่า 114,365 บาท จากสถานีรถไฟสุรินทร์มายังกรุงเทพฯ⁴ โดยข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่า การปลูกข้าวยังเป็นเศรษฐกิจหลักของสุรินทร์ในช่วงหลังการปฏิวัติ สำหรับการเลี้ยงสุกรนั้นจากข้อมูลการส่งออกสุกรจากสุรินทร์มายังกรุงเทพฯ ในช่วงพ.ศ. 2475-2481 (ดูตาราง 12) แสดงให้เห็นว่าราษฎรในสุรินทร์ในช่วงนี้ยังคงทำการผลิตสุกรเพื่อส่งมายังกรุงเทพฯ ดังที่เคยเป็นมา

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.(2527). *เล่มเดียวกัน*. หน้า 220-221.

² ปรืดาร์ตัน พัฒน์มีชัย. (2544). *นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม กับการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง*. หน้า 144-146.

³ ชอบ ดีสวนโคก และคณะ. (2532). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน*. หน้า 124-137.

⁴ ศิริพร สุเมธรัตน์. (2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. หน้า 228-229.

ตาราง 12 จำนวนสุกรที่ส่งจากสุรินทร์มายังกรุงเทพฯ พ.ศ. 2475-2481

พ.ศ.	จำนวน (ตัว)
2475	24,570
2476	13,596
2477	9,257
2478	n.a.
2479	n.a.
2480	14,430
2481	11, 065

ที่มา: ดัดแปลงจาก สุวิทย์ ชีรสาคัด. (2549). ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488. หน้า 452.

การผลิตทางการเกษตรของสุรินทร์จะเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่งในทศวรรษ 2490 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจจึงจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของสุรินทร์ตามนโยบายของรัฐบาล

พ.ศ.2490-2506

บทนี้ต้องการนำเสนอสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ในช่วง พ.ศ.2490-2506 ว่ามีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนหน้าอย่างไรและอะไรเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น

1. การเมืองไทย พ.ศ.2490-2506

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงใน พ.ศ.2488 สภาพการเมืองภายในของไทยอยู่ในบรรยากาศของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทางการเมือง 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มเสรีไทย (2) กลุ่มพรรคประชาธิปัตย์ (3) กองทัพบก โดยความขัดแย้งนี้ได้นำไปสู่การที่คณะทหารภายใต้การนำของจอมพลผิน ชุณหะวัณ ทำการรัฐประหารล้มรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ชำรง นาวาสวัสดิ์ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ให้การสนับสนุน¹ ตามด้วยการจับกุมและสังหารนักการเมือง ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งได้รับเชิญจากคณะรัฐประหารให้ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ในเหตุการณ์กบฏวังหลวง พ.ศ.2492 และเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ.2494 ซึ่ง นักการเมืองฝ่ายปรีดี พนมยงค์ มีส่วนร่วมในการก่อการเพื่อยึดอำนาจรัฐบาลจอมพล ป.พิบูล สงคราม²

นอกจากความขัดแย้งภายในกลุ่มการเมืองแล้วรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2491-2500) ยังต้องรับมือกับการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญของกลุ่ม ส.ส.อีสาน ซึ่งเสนอ ให้แบ่งแยกดินแดนประเทศไทยออกเป็น 5 รัฐ ตามการแบ่งภาคการปกครองภาคต่างๆของประเทศ ไทยที่เป็นอยู่โดยให้รัฐทั้ง 5 รัฐ มีรัฐบาลบริหารราชการของตนเองแล้วส่งผู้แทนของแต่ละรัฐมา ประชุมกับรัฐบาลกลางอีกที เพื่อแก้ปัญหาการกระจายทรัพยากรระหว่างรัฐบาลกลาง (กรุงเทพฯ) กับท้องถิ่นต่างๆที่มีความเหลื่อมล้ำ ไม่เท่าเทียมกัน³

รวมไปถึงไปการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ.2485 ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อทำการปฏิวัติสังคมนิยมให้พ้นสภาพ “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” สร้าง ประชาธิปไตยที่ชนชั้นกรรมาชีพและชาวนาเป็นแกนหลักของสังคมโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้มีบทบาทในการต่อต้านญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ร่วมกับขบวนการเสรีไทย รวมทั้งก่อตั้งสมาคมกรรมกรกรุงเทพฯ ในช่วงปลาย พ.ศ.2487 และนับตั้งแต่ พ.ศ.2495 พรรคได้ตั้ง กลุ่มมวลชนชาวนาในชนบทเพื่อต่อสู้เปลี่ยนแปลงสังคมด้วยอาวุธ⁴

¹ สุราชัย ยิ้มประเสริฐ. (2553). *แผนชิงชาติไทย ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามครั้งที่สอง* (พ.ศ.2491-2500). หน้า 6-100.; ทักษิณ เจริญเจริญ. (2548). *การเมืองระบบพหุชนูปถัมภ์แบบเผด็จการ*. หน้า 30-39.

² สุราชัย ยิ้มประเสริฐ.(2553). *แผนชิงชาติไทย* หน้า 166-222.

³ สมศรี ชัยวนิชยา.(2548). *นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2519*. หน้า 74-79.

⁴ พุทพอล มงคลวรรณ. (2548). *ขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูเขา พ.ศ.2504-2525*. หน้า 45-77.

ความขัดแย้งและความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่กล่าวมาส่งผลให้รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขาดเสถียรภาพ ยิ่งกว่านั้นจอมพล ป.พิบูลสงคราม ยังประสบกับภาวะที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจต่างสะสมอำนาจขึ้นมาท้าทายจอมพล ป.พิบูลสงคราม รวมทั้งปัญหาการโง่การเล่อกตั้งในช่วงต้น พ.ศ.2500 ซึ่งพรรคเสรีมนั่งคิลลาของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้รับชัยชนะ ประกอบกับปัญหาความแห้งแล้งในภาคอีสานซึ่งรัฐบาลเล็งที่จะแก้ไขปัญหาและคดีฉ้อโกงไม่ในพื้นที่สร้างเขื่อนภูมิพลซึ่งพรรคเสรีมนั่งคิลลามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ภาวะทั้งหมดนี้มาถึงจุดแตกหักเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการปฏิวัติยึดอำนาจจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในช่วงปลาย พ.ศ.2500¹

หลังการปฏิวัติได้มีการจัดตั้งรัฐบาลรักษาการณโดยนายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ต่อมาเมื่อมีการเลือกตั้ง พรรคสหภูมิซึ่งสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับชัยชนะแต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้พลเอกถนอม กิตติขจร (ยศในขณะนั้น) มือขวาของตนเป็นนายกรัฐมนตรีจนถึงปลาย พ.ศ.2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงทำรัฐประหารแล้วขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเอง พร้อมทั้งรื้อฟื้นความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ และนำระบอบการปกครองแบบ “พ่อขุนอุปถัมภ์” ที่ตัวนายกรัฐมนตรีแสดงตัวเป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำชูให้ประชาชนอยู่อย่างสงบสุข เพื่อสร้างความชอบธรรมในการเป็นผู้นำรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตลอดช่วง พ.ศ.2501-2506²

2. การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ พ.ศ.2490-2506

การดำเนินการทางเศรษฐกิจของรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เกือบตลอดช่วง พ.ศ.2491-2500 ยังคงใช้นโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมที่ระบบราชการเข้าควบคุมทิศทางของเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่ต่างจากนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมของรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงแรก (พ.ศ.2481-2488) คือ เศรษฐกิจแบบชาตินิยมในช่วง พ.ศ.2491-2500 นั้นนายทหารในกองทัพเข้ามามีส่วนในธุรกิจใหญ่ๆ โดยเฉพาะหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2494³ เป็นที่น่าสังเกตว่า ทศวรรษ 2490- ต้นทศวรรษ 2500 เป็นช่วงเวลาที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาขยายอิทธิพลในไทย (และประเทศอื่นๆในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ในรูปของการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน การสนับสนุนความรู้ด้านต่างๆ เพื่อป้องกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์⁴ และด้วยเหตุที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีช่วงที่ 2 ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ไม่มีอำนาจทหารในมือและเผชิญกับการท้าทายจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ จึงปรากฏว่าจอมพล ป.พิบูลสงคราม พยายามสร้างความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา โดยริเริ่มขอความช่วยเหลือทางทหารและทางเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกา ด้วยเหตุผลว่า การช่วยเหลือประเทศไทยจะช่วยต่อต้านการแพร่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ ในขณะที่เดียวกันจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ใช้ทรัพยากรที่ได้จากสหรัฐอเมริกาหนุนเสริมความอยู่รอดทางการเมืองของตนเอง⁵

¹ ทักษิณ เจริญมิตร. (2548). *การเมืองพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*. หน้า 86-153.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 163-384; วยัจ. (2556). *ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป*. หน้า 502-519.

³ สุราชัย ยิ้มประเสริฐ. (2547). *การเมืองไทยในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามครั้งที่ 2 (พ.ศ.2491-2500)*. หน้า154-155.

⁴ ณัฐพล ใจจริง. (2552). *การเมืองไทยสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ.2491-2500)*. หน้า 100-171.

⁵ อภิชาติ สถิตินิรามัย. (2556). *รัฐไทยกับการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ จากกำเนิดทุนนิยมนายธนาคารถึงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540*. หน้า 11-36

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสหรัฐอเมริกากับรัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ช่วงที่ 2 มีความชัดเจนขึ้นมากในช่วงกลางปี พ.ศ.2500 ซึ่งรัฐบาลได้เชิญคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารโลกองค์กรที่สหรัฐอเมริกามีบทบาทสูง เข้ามาศึกษาและเสนอแนะแนวทางการวางโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระยะยาว การจัดรูปแบบการบริหารการพัฒนาเศรษฐกิจให้แก่รัฐบาลภายใต้ชื่อ “โครงการพัฒนาของรัฐสำหรับประเทศไทย” แต่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ไม่ได้นำรายงานฉบับนี้มาปฏิบัติเนื่องจากเกิดการปฏิวัติเสียก่อน ต่อมารัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้นำเอารายงานของธนาคารโลกมาจัดทำเป็น “แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1”¹

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่สหรัฐอเมริกาคำหนดให้ไทย กล่าวได้ว่า เน้นที่การพัฒนา ด้านการคมนาคม ด้านการอุตสาหกรรมพลังงาน และด้านการเกษตร ดังเห็นได้จากข้อมูลเกี่ยวกับความช่วยเหลือที่สหรัฐอเมริกาให้แก่ไทยในช่วง พ.ศ.2497-2506 (ดูตาราง 13 ประกอบ)

ตาราง 13 ความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในโครงการต่างๆ ภายใน พ.ศ.2497-2506

สาขา	มูลค่าเงินเหรียญ	การบริจาคช่วยเหลือ	จำนวนเงินเหรียญ	ยอดรวมของ %
	สหรัฐอเมริกา	จากสหรัฐฯ		
การเกษตรและธรรมชาติ	4.9	9.1	14.0	8.4
อุตสาหกรรมพลังงาน	25.1	4.2	29.3	17.7
การคมนาคม	45.7	32.0	77.7	46.9
-ถนน	32.5	23.2	55.7	33.3
-ทางรถไฟ	2.5	1.9	4.4	2.6
-ทางอากาศ	10.0	6.3	16.3	9.8
-ทางน้ำ	0.8	0.6	1.4	0.8
สุขภาพและการส่งเสริมสุขภาพ	5.8	6.3	12.1	7.3
การศึกษา	9.3	4.9	14.3	8.6
การสาธารณสุข	4.9	0.9	5.8	3.5
ตำรวจชุมชน	1.9	0.6	2.5	1.5
การพัฒนาทั่วไป	0.1	0.4	0.5	0.3
รวม	103.3	62.3	165.3	100.0

ที่มา: จันทรา บุรณฤกษ์ และปิยนถ บุนนาค. การศึกษาผลกระทบของการเมืองจากความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐอเมริกา (พ.ศ.2463-2506). หน้า 129.

¹ ธนาคารทหารไทยจำกัด. (ม.ป.ป). สามทศวรรษแห่งการพัฒนาประเทศ. หน้า 13-18.

จากตาราง 13 จะเห็นได้ว่า ความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาที่มีมากที่สุดคือ ความช่วยเหลือทางด้านการคมนาคม เนื่องจากระบบการคมนาคมระหว่างภาคต่างๆของไทยในขณะนั้นมีเพียงการคมนาคมโดยทางรถไฟ ซึ่งมีผลให้การปกครองพื้นที่ส่วนต่างๆของประเทศทำได้ยากลำบาก ดังนั้นสหรัฐอเมริกาจึงเน้นให้ความช่วยเหลือด้านการคมนาคมมากเป็นพิเศษ ทำให้มีการตัดถนนทางหลวงเพื่อเชื่อมระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองที่อยู่ห่างไกลเช่น เมืองต่างๆ ในภาคอีสานและพื้นที่ที่อยู่ติดชายแดน โดยนอกจากจะสนับสนุนให้การปกครองชนบทในภาคต่างๆของประเทศเป็นไปไ้สะดวกยิ่งขึ้นแล้ว ถนนหนทางที่สร้างขึ้นในช่วงปลายสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังถูกใช้เป็นเส้นทางสายยุทธศาสตร์ในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ เนื่องจากนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 ลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ขยายตัวค่อนข้างมาก

ที่น่าสนใจคือ ในทางปฏิบัติแล้วความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาและการดำเนินงานของรัฐบาลมักจะมุ่งที่การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ดังปรากฏว่า ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และดำเนินการควบคู่ไปกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ดังเห็นได้จากข้อเท็จจริงต่อไปนี้

2.1 การส่งเสริมทางด้านการเกษตร

2.1.1 การค้นคว้าและส่งเสริมการปลูกพืชไร่

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้มีการกำหนดให้ส่งเสริมการเพิ่มพูนผลผลิตทางการเกษตรเพื่อส่งขายและได้กำหนดให้มีการตั้งสถานีเพื่อศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ทางด้านเกษตรกรรมโดยเน้นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ข้าวโพด ปอ ละหุ่ง นุ่น ฝ้าย ยาสูบ ถั่วต่างๆ ตามคำแนะนำของคณะกรรมการส่งเสริมพืชไร่สำคัญของกระทรวงเกษตร รวมถึงส่งเสริมให้เกษตรกรกรไ้ปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์ที่ถูกต้องส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชหมุนเวียนตลอดปีเพื่อไม่ให้ดินเสื่อมคุณภาพส่งเสริมให้ราษฎรปรับปรุงพืชหลัก ร่วมกับการปลูกพืชแบบไร่นาสวนผสม โดยเน้นพืชไร่ที่มีความสำคัญและมีความต้องการสูง

นอกจากนี้ยังมีโครงการบูรณะการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ¹ ซึ่งจุดประสงค์ของโครงการนี้ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชไร่อย่างถูกต้อง เพื่อทดแทนการปลูกข้าวหรือปลูกสลับหมุนเวียนกันส่งเสริมให้มีเจ้าหน้าที่เผยแพร่ความรู้ให้กับเกษตรกร เพื่อที่จะสามารถนำไปขยายปริมาณการผลิตให้ได้มากขึ้นตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้ภาคอีสานมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพิ่มขึ้น จากเดิมที่ราษฎรส่วนใหญ่ในภาคอีสานปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพรองจากการทำการเกษตรหรือการทำนา โดยการส่งเสริมของรัฐบาลมุ่งให้มีการตั้งสถานีทดลองเลี้ยงไหมขึ้นในภาคอีสานจำนวน 5 แห่ง และมีการแนะนำพันธุ์ไหมจากญี่ปุ่นและตัวหม่อนจากอิตาลีและแนะนำวิธีการเพาะปลูกอย่างถูกวิธี เพื่อให้ได้จำนวนผลผลิตตามที่ต้องการ

¹ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.255-2509. หน้า 51.

2.1.2 โครงการส่งเสริมการทำนา

ไม่เฉพาะแต่โครงการคันคว่ำและส่งเสริมการปลูกพืชไร่ รัฐบาลยังมุ่งให้ราษฎรเพิ่มผลผลิตข้าวให้ได้ผลผลิตสูง รวมถึงมีการส่งเสริมการตลาดขยายข้าวพันธุ์ดี เพื่อให้มีพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและสภาพภูมิประเทศของภาคอีสานและได้มีการแจกจ่ายให้กับราษฎรเพื่อนำไปเพาะปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ มีการให้ความรู้ในการปลูกข้าวและการปลูกพืชหมุนเวียนในนาเพื่อให้ส่งเสริมให้มีรายได้ที่สูงขึ้น นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการใช้เครื่องมือทางการเกษตรที่ทันสมัยเพื่อบริการแก่ราษฎรในการไถนา ส่งเสริมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชเพื่อป้องกันไม่ให้ผลผลิตถูกแเป็นต้น จะเห็นได้ว่าในด้านการเกษตรนั้นรัฐบาลมีนโยบายให้มีการเพิ่มผลผลิตส่งผลให้มีการเพิ่มขึ้นของเนื้อที่เพาะปลูก ซึ่งรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนในการคันคว่ำและทดลองทางด้านเกษตรกรรม ตลอดจนแนะนำวิธีการเพาะปลูกที่ถูกต้องแก่ราษฎร เพื่อช่วยให้ราษฎรเพิ่มผลผลิตได้ตามที่ต้องการและยังเป็นการทำให้ราษฎรมีชีวิตที่ดีขึ้น¹

2.1.3 การพัฒนาแหล่งน้ำ

แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือกำหนดให้มีการสร้างอ่างเก็บน้ำชลประทานเพิ่มขึ้นปีละ 2-5 อ่างทุกปี จากเดิมซึ่งมีอยู่ประมาณ 94 อ่าง เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง รับน้ำได้ 5 ล้านลูกบาศก์เมตรขึ้นไป จำนวน 16 อ่าง นอกนั้นเป็นอ่างขนาดเล็ก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2476 รัฐบาลได้มีการสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำเพื่อระบายน้ำทั้งหมดจำนวน 6 แห่งในภาคอีสาน ปรากฏว่าพื้นที่ที่ได้รับน้ำมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่สามารถส่งน้ำเข้าถึงพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ได้ รัฐบาลจึงได้มีโครงการสร้างเขื่อนกักน้ำตั้งแต่ 100 ล้านลูกบาศก์เมตรขึ้นไป เพื่อที่สามารถส่งน้ำเข้าพื้นที่ชลประทานและพื้นที่การเกษตรได้มากขึ้นถึง 1.74 ล้านไร่²

2.1.4 การพัฒนาระบบคมนาคม

การพัฒนาระบบคมนาคมถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งมีการกำหนดการก่อสร้างและบูรณะทางหลวงแผ่นดินเพื่อประโยชน์ในการเชื่อมต่อกับภูมิภาคต่างๆ ได้สะดวกและมีการกำหนดการบูรณะซ่อมแซมทางหลวงไว้ส่งเสริมให้ทางหลวงแผ่นดินเป็นถนนลาดยาง ซึ่งหากเส้นทางสายใดมีการลาดยางและเปิดใช้ได้ดี ให้มีการเก็บค่าผ่านทางเพื่อนำไปใช้บูรณะเส้นทางนั้นให้ดีอยู่ตลอดไป การก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา มีการสร้างเส้นทางจากสระบุรีมากรุงเทพฯ ตามแนวเส้นทางถนนพหลโยธิน

2.1.5 การเพิ่มเส้นทางและสถานีรถไฟในอีสาน

การขนส่งโดยรถไฟ กำหนดให้มีการสร้างสถานีรถไฟเพิ่มขึ้นคือ สายแก่งคอย-บัวใหญ่-มุกดาหาร-นครพนม รัฐบาลเห็นว่าเมื่อมีการก่อสร้างทางรถไฟสายนี้เสร็จจะช่วยให้การขนส่งทำได้รวดเร็วขึ้นและได้มีการปรับปรุงหัวรถจักรเป็นดีเซลจะช่วยให้อำนวยความสะดวกในการขนส่งได้มากขึ้น ประกอบกับรัฐบาลได้ระงับการก่อสร้างเส้นทางหลวงสาย นครราชสีมา-หนองคาย จึงทำให้รถไฟมีบทบาทในเส้นทางสายนี้ดังกล่าวนี้ค่อนข้างมาก เห็นได้จากแผนที่ 2

¹ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ. แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.255-2509. หน้า

² เล่มเดียวกัน. หน้า 49.

ภาพประกอบ 2 แผนที่เส้นทางรถไฟสายอีสานตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500

ที่มา: การรถไฟแห่งประเทศไทย <http://www.railway.co.th/home/srt/knowledge/route.asp>
สืบค้นเมื่อ วันที่ 18 สิงหาคม 2556.

จะเห็นได้ว่าเส้นทางรถไฟที่มีการวางแผนเพื่อขยายเส้นทางเพิ่มนั้นมีเพียงสายแก่งคอย-บัวใหญ่ เท่านั้นที่มีการก่อสร้างขยายจากเส้นทางเดิม คือ เส้นทางจากกรุงเทพฯ มุ่งสู่ภาคอีสาน โดยมีทางแยกชุมทางแก่งคอย-มวกเหล็ก-บ้านเหนือจตุรงค์-จตุรัส และไปบรรจบกับเส้นทางรถไฟสายนครราชสีมา – หนองคาย ที่อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ส่วนเส้นทางสายมุกดาหาร – นครพนม นั้น รัฐบาลมิได้มีทำการก่อสร้างตามแผนที่วางไว้ เนื่องจากต้องใช้งบประมาณในการซ่อมบำรุงทางรถไฟสายอื่นๆ เป็นจำนวนมาก

2.1.6 การสร้างถนน

การพัฒนาระบบคมนาคมถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยกำหนดให้รัฐบาลทำการก่อสร้างและบูรณะทางหลวงแผ่นดินเพื่อเชื่อมต่อกับภาคอีสานกับภูมิภาคต่างๆ พร้อมทั้งบูรณะซ่อมแซมทางหลวงแผ่นดินให้เป็นถนนลาดยาง โดยเสนอให้รัฐบาลจัดเก็บค่าผ่านทางถนนสายที่ลาดยางและเปิดใช้ได้ดี เพื่อนำเงินที่ได้จากค่าผ่านทางมาบูรณะถนนเส้นนั้นๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่า การก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา โดยมีการสร้างเส้นทางจากกรุงเทพฯมาสระบุรี ตามแนวเส้นทางถนนพหลโยธิน และมีการก่อสร้างทางหลวงหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ)

2.1.7 การสร้างถนนมิตรภาพ

ในช่วงทศวรรษที่ 2490 ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในการก่อสร้างทางหลวงสายสำคัญคือ การก่อสร้างถนนมิตรภาพจากกรุงเทพฯ-นครราชสีมา ซึ่งเป็นทางหลวงที่สามารถไปสู่ชายแดนทางภาคอีสาน ซึ่งในช่วงแรกรัฐบาลไทยได้มีการขอกู้เงินจากธนาคารโลก เพื่อใช้ในการก่อสร้างถนนมิตรภาพ แต่ธนาคารโลกไม่อนุมัติเงินกู้ในการก่อสร้างเส้นทางสายนี้ เนื่องจากธนาคารโลกไม่เห็นด้วยต่อการกู้เงินเพื่อการพัฒนาทางยุทธศาสตร์ที่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่ำ ดังนั้นจึงไม่มีการอนุมัติการกู้ยืมเงินเพื่อที่จะนำมาสร้างถนนมิตรภาพ

เมื่อไม่สามารถกู้เงินจากธนาคารโลกในการสร้างถนนมิตรภาพจากสระบุรี-นครราชสีมา ได้สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือในการสร้างถนนมิตรภาพ โดยได้มีการลงนามในสัญญาความช่วยเหลือในปี พ.ศ.2498 แล้วดำเนินการก่อสร้างทันทีโดยมีระยะทางในช่วงแรก ระยะทาง 148 กิโลเมตร จากสระบุรี-นครราชสีมา โดยสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด¹ ทางหลวงสายนี้สร้างเป็นแนวเดียวกับทางรถไฟสายนครราชสีมา ก่อสร้างทางหลวงสายนี้มีการเครื่องมือที่ทันสมัยในการก่อสร้าง ในต้นปี พ.ศ.2500 ทางช่วง 34 กิโลเมตรจากสระบุรีได้เปิดเป็นทางการและตั้งชื่อทางหลวงสายนี้เป็น “ถนนมิตรภาพ”²

ถนนมิตรภาพให้ประโยชน์หลายอย่างต่อสังคม เช่น การลดระยะเวลาการขนส่ง การเดินทางจากสระบุรี-นครราชสีมา ซึ่งจากเดิมต้องเดินทางเข้าทางลพบุรีก่อนใช้เวลาประมาณ 11 ชั่วโมง ให้สามารถเดินทางจากสระบุรี-นครราชสีมาได้โดยใช้เวลาเพียง 3 ชั่วโมง การขนส่งโดยทางรถยนต์มีมากขึ้นและการขนส่งทางรถไฟมีจำนวนลดลง เนื่องจากการขนส่งทางรถไฟใช้เวลาประมาณ 7 ชั่วโมง แต่รถยนต์ใช้เวลาในการขนส่งเพียง 4-5 ชั่วโมง นอกจากนี้ถนนมิตรภาพเป็นที่กล่าวขานถึงในเรื่องของความสะดวกรวดสบายในการสัญจร เห็นได้จากการเดินทางไปเยือนภาคอีสานของจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อ พ.ศ.2500 ความว่า

“เมื่อพูดถึงถนนมิตรภาพ หรือภาษาอังกฤษเรียกว่า Friendship Highway สำหรับถนนมิตรภาพนี้เท่าที่ข้าพเจ้าเห็นด้วยสายตา รู้สึกว่าเป็นถนนที่มีขนาดใหญ่ เป็นถนนที่สร้างขึ้นโดยกระทรวงคมนาคม ได้รับความร่วมมือจากคณะกรรมการเศรษฐกิจและวิชาการ และคณะกรรมการบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา (USOM) เมื่อสร้างเสร็จแล้วจะมีความยาวถึง 145 กิโลเมตร จาก 404 เหลือเพียง 252 กิโลเมตร เท่านั้น เมื่อทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 ให้ประชาชนสัญจรในระยะทางที่กำหนดให้ ซึ่งมีรถโดยสาร รถบรรทุกวิ่งไปมาขากวักไขว่สองข้างทางถนนมิตรภาพ มีการทำฟาร์ม ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์สร้างถนนมาติดต่อเชื่อมกับถนน

¹ อธิโร คากิซึกิ. (2549).นโยบายการคมนาคมของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2475-2516. หน้า 90.

² อธิโร คากิซึกิ.(2548). เล่มเดียวกัน. หน้าเดียวกัน

มิตรภาพ สภาพตงพระยาเย็นที่เคยเต็มไปด้วยเชื้อไข่มาลาเรีย กลายเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการ
กิจกรรม การค้าขาย และการคมนาคม ฉะนั้นเมื่อสร้างถนนสายนี้เสร็จสมบูรณ์แล้ว ก็หวังเป็นอย่าง
ยิ่งว่าจะเป็นผลอำนวยให้แก่พี่น้องชาวอีสานทั้งในแง่เศรษฐกิจ การปกครอง และการคมนาคมตลอด
ทั้งปี”¹

นอกจากเหตุผลในทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการสร้างถนนมิตรภาพ
ขึ้นมา เนื่องจากถนนมิตรภาพนั้นเป็นเส้นทางนำไปสู่ชายแดน โดยเฉพาะทางฝั่ง ลาว ซึ่งรัฐบาลไทย
ได้มีการป้องกันการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยการใช้การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจควบคู่ไปกับ
การใช้กำลังทางทหาร ซึ่งการสร้างถนนมิตรภาพนี้ จะช่วยนำความเจริญเข้าสู่พื้นที่ภาคอีสานได้
ดีกว่าทางรถไฟและป้องกันการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์

3. การจัดการปกครองเมืองสุรินทร์โดยรัฐบาล พ.ศ.2490-2506

การปกครองเมืองสุรินทร์ในระยะแรกใช้ระบบข้าหลวงและกรมการจังหวัดจนถึง พ.ศ.2495
จึงมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองส่วนภูมิภาค โดยรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติระเบียบ
บริหารราชการแผ่นดิน ปรับปรุงการบริหารราชการส่วนภูมิภาค โดยให้จังหวัดต่างๆ มีฐานะเป็น
นิติบุคคลและเปลี่ยนชื่อตำแหน่งข้าหลวงจังหวัดเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด มีอำนาจสูงสุดในการ
บริหารและเปลี่ยนกรมการเมืองเป็นคณะกรรมการจังหวัด ซึ่งมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาของผู้ว่า
ราชการจังหวัด ดังนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดจึงมีอำนาจสูงสุดในการบริหารจังหวัดเพียงผู้เดียว²

ในส่วนของจังหวัดสุรินทร์ใน พ.ศ.2495-2506 มีผู้ว่าราชการจังหวัดรวม 5 คน ดังนี้ (ดู
ตาราง 14)

ตาราง 14 รายนามผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ระหว่าง พ.ศ.2495-2506

รายนามผู้ว่าราชการจังหวัด	ปีที่บริหารราชการ	ระยะเวลา
1.นายเลื่อน ไชแสง	พ.ศ.2496-2498	2 ปี
2.พันตำรวจเอกนิรันดร ชัยนาม	พ.ศ.2498-2500	2 ปี
3.นายมานิต ปุรณพรัตน์	พ.ศ.2500-2501	1ปี
4.หลวงปริวรรตวรวิจิตร (จันทร์ เจริญชัย ปริวัตร)	พ.ศ.2501-2505	4ปี
5.นายคำรณ สังกร	พ.ศ.2505-2510	5ปี

ที่มา: ศิริพร สุเมธรัตน์.(2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. หน้า 144.

¹ พลเอกถนอม กิตติขจร. (2501). *การเดินทางไปเยือนภาคอีสานของข้าพเจ้า,ปาฐกถาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 7
มีนาคม 2501. หน้า 5-6.

² ศิริพร สุเมธรัตน์.(2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. หน้า 144.

4. การจัดการเศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์โดยรัฐบาลช่วง พ.ศ.2490-2506

ในช่วง พ.ศ.2490-2506 รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายส่งเสริมการเกษตรโดยเน้นเรื่องการเพาะปลูกข้าวและปอ ดังเห็นได้จากข้อเท็จจริงดังต่อไปนี้

4.1 การผลิตข้าวในจังหวัดสุรินทร์

ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงในปี พ.ศ.2489 รัฐบาลไทยมีนโยบายในการเพิ่มผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าว เนื่องจากหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศผู้ผลิตข้าวต่างประสบกับการขาดแคลนข้าวภายในประเทศเนื่องจากพื้นที่การผลิตข้าวได้รับความเสียหายจากสงคราม ทำให้ไม่สามารถผลิตข้าวได้ทันกับความต้องการ ประกอบกับประเทศไทยต้องเสียค่าปรับในฐานะประเทศผู้แพ้สงคราม เจมส์ ซี อินแกรม ได้กล่าวว่า “ทันทีหลังจากสงครามประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นอกจากประเทศไทยแล้ว มีความต้องการข้าวมากจากการเจรจาสันติภาพในระยะแรก ประเทศไทยตกลงที่จะส่งมอบข้าวจำนวน 1,500,000 เมตริกตัน โดยไม่คิดค่าตอบแทน โดยถือว่าเป็นค่าทำขวัญในการเข้าร่วมสงคราม”¹ จากนโยบายของรัฐบาลในการที่จะเพิ่มผลผลิตข้าว ทำให้เมืองสุรินทร์มีการปลูกข้าวจะเห็นได้จากตาราง 15

ตาราง 15 แสดงเนื้อที่และผลผลิตข้าวของเมืองสุรินทร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2490-2499

พ.ศ.	เนื้อที่เพาะปลูก		เนื้อที่เสียหาย		เนื้อที่เก็บเกี่ยว	ผลที่ได้ข้าวเปลือก	
	ไร่	%	ไร่	%		ไร่	เมตริกตัน กก./ไร่
2490	574,872	78.4	50,012	8.7	524,860	31,391	60
2491	533,599	72.8	7,224	1.3	526,375	40,921	78
2492	935,766	99.2	197,612	21.1	738,154	99,380	135
2493	935,051	90.2	14,295	1.5	920,756	93,197	102
2494	784,388	73.6	0	0.0	784,338	79,492	101
2495	483,580	43.8	0	0.0	483,580	30,031	62
2496	1,111,243	94.5	250.0	0.0	1,110,993	123,945	112
2497	427,511	37.0	358,651	83.9	68,860	6,204	90
2498	798,473	69.1	102,588	12.8	695,885	81,845	118
2499	785,475	68.6	25,940	3.3	759,805	82,300	108

ที่มา: กรมการข้าว. กระทรวงเกษตร. เนื้อที่และผลผลิตข้าวของการทำนา ระยะ 26 ปี พุทธศักราช 2480-2505. หน้า 52.

¹ เจมส์ ซี อินแกรม. (2552). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970, หน้า128.

จะเห็นได้ว่าการผลิตข้าวของเมืองในช่วงทศวรรษที่ 2490 นั้นยังคงมีผลผลิตในปริมาณค่อนข้างสูงโดยเฉพาะใน พ.ศ.2496 เนื่องจากรัฐบาลได้มีการส่งเสริมให้มีการปลูกข้าวช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบกับรัฐบาลได้มีความพยายามแนะนำประชาชนในการปลูกข้าว โดยการตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมขึ้นที่เมืองสุรินทร์ เพื่อที่จะแนะนำการปลูกข้าวให้ถูกวิธีและให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น จะเห็นได้ว่าในบางปีของทศวรรษที่ 2490 มีผลผลิตออกสู่ตลาดน้อยอาจเนื่องมาจากปัญหาภัยธรรมชาติที่ทำให้มีน้ำในการทำนาทำให้ได้ผลผลิตน้อยลง

ถึงแม้ว่าในทศวรรษที่ 2490 จะมีการส่งเสริมการปลูกข้าวจากรัฐบาล แต่เนื่องจากข้าวเป็นพืชผลที่ต้องการน้ำในการทำนาค่อนข้างมาก ขณะที่พื้นที่ซึ่งภาคอีสานรวมทั้งเมืองสุรินทร์มีน้ำในปริมาณที่น้อยบางปีไม่เพียงพอต่อการทำนา ทำให้ผลผลิตข้าวออกสู่ตลาดน้อยลง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงเวลานี้กองส่งเสริมกรมการข้าวได้นำพันธุ์ข้าวหอมมะลิ 105 ซึ่งรัฐบาลได้พัฒนาพันธุ์ร่วมกับสหรัฐอเมริกาและออสเตรเลียมาให้ชาวบ้านในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ปลูกเพื่อขาย¹

ด้วยปัญหาขาดแคลนน้ำสำหรับการเกษตรจึงปรากฏว่า ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2490 ถึงต้นทศวรรษที่ 2500 รัฐบาลจึงมีการส่งเสริมให้ภาคอีสานรวมทั้งเมืองสุรินทร์มีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ใช้น้ำในการเพาะปลูกในปริมาณน้อย คือ ปอ

4.2 การผลิตปอ

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ประเทศไทยต้องส่งออกข้าวเพิ่มขึ้น ทำให้มีความต้องการกระสอบป่านมากขึ้นและเพื่อลดการนำเข้าจากต่างประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงสนับสนุนให้ราษฎรปลูกปอแก้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณภาคอีสานซึ่งเป็นพื้นที่ผลิตปอแก้วได้มากที่สุด ดังปรากฏว่า ในภาคอีสานมีการผลิตปอคิดเป็นร้อยละ 95 ของพื้นที่ ขณะที่ข้อมูลปริมาณการผลิตปอในภาคอีสานที่มีอยู่พบว่า ในปี พ.ศ. 2493/4 ในภาคอีสานมีพื้นที่ปลูกปอแก้ว 30,100 ไร่ และในปี พ.ศ. 2503/4 ในภาคอีสานมีพื้นที่ปลูกปอแก้วถึง 3.24 ล้านไร่ หรือเพิ่มขึ้นจากปีพ.ศ. 2493/4 ถึง 100 เท่า²

ในส่วนของจังหวัดสุรินทร์ พบว่า เริ่มมีการปลูกปอในสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2498 เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่าสภาพภูมิประเทศของภาคอีสานมีความแห้งแล้งขาดแคลนน้ำ ไม่เหมาะสมกับการปลูกข้าว ดังนั้นรัฐบาลจึงส่งเสริมให้ราษฎรในสุรินทร์ปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นขึ้นมาคือ ปอ ซึ่งเป็นพืชที่สามารถปลูกได้ในพื้นที่ที่มีน้ำน้อย แต่กล่าวได้ว่าในช่วงระยะแรกนั้นการปลูกปอในจังหวัดสุรินทร์ยังมีไม่มากนัก ดังคำกล่าวของผู้เฒ่าชาวสุรินทร์ กล่าวว่า “ปอ ปลูกแถวนอกเมือง มีไม่มาก ชาวบ้านปลูกส่งโรงงาน ส่วนใหญ่มีข้าวและผักมาก”³ เช่นเดียวกับที่ข้อมูลเชิงสถิติการผลิตปอแก้วในปี พ.ศ. 2503 ชี้ว่ามีการปลูกปอในจังหวัดสุรินทร์เป็นร้อยละ 0.1 ของพื้นที่จังหวัดเท่านั้น⁴

¹ ศิริพร สุขเมธรัตน์. (2554).ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์. หน้า 179-180.

² สุวิทย์ ธีรศาควัต และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์.(2538). ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน. หน้า 108.

³ สัมภาษณ์ นางอำไพ สุจินพรัตน์. อายุ 82 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นฤพร พลบุญ เป็นผู้สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2556. ณ บ้านเลขที่ 286/1 ถ.เทศบาล 2 อ.เมือง จ.สุรินทร์

⁴ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ. (2504). แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2505-2509). หน้า

5. ผลการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในจังหวัดสุรินทร์

การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในช่วง พ.ศ.2490-2506 ส่งผลให้เศรษฐกิจแบบพอยังชีพของชาวบ้านในสุรินทร์เปลี่ยนมาเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่ชาวบ้านผลิตสินค้าเพื่อขายโยเน้นชนิดที่เป็นที่ต้องการของตลาด ดังปรากฏว่านับตั้งแต่ พ.ศ.2502 ที่รัฐบาลส่งเสริมให้ปลูกข้าวหอมมะลิ 105 ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด ชาวนาในสุรินทร์ได้เปลี่ยนมาปลูกข้าวพันธุ์นี้เป็นหลัก¹ และมีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น การใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช มาใช้ในการผลิต² ทั้งยังพบว่า ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการหาเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือนมากขึ้น ดังเห็นได้จาก กรณีของชาวบ้านในหมู่บ้านตระแสง ตำบลตระแสง อำเภอเมือง ที่มีการออกจากหมู่บ้านเพื่อไปหางานรับจ้างไปขายแรงงานก่อสร้างในเมืองสุรินทร์ หรือในกรุงเทพฯ เพื่อหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว³

ขณะที่ในส่วนของตัวเมืองสุรินทร์ จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสชาวสุรินทร์ พบว่าช่วงทศวรรษ 2500 เป็นช่วงที่เศรษฐกิจการค้าภายในตัวเมืองสุรินทร์มีการขยายตัวสูง พ่อค้าในเมืองมีการแข่งขันกันขายสินค้าโดยขึ้นรถโดยสารไม่ว่าจะเป็น “รถคอกหมู”^{*} หรือ “รถบัส” ออกไปขายสินค้าตามอำเภอรอบนอก เช่น อำเภอจอมพระ อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมตามโครงการของรัฐ ทำให้พ่อค้าในเมืองสามารถออกไปเสนอสินค้าให้ร้านค้าในอำเภอรอบนอก ได้สะดวกยิ่งขึ้น⁴

อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในสุรินทร์ไม่ได้มีผลเฉพาะผลด้านดีเท่านั้น แต่อีกด้านหนึ่งก็สร้างปัญหาให้ชาวบ้านในสุรินทร์เช่นเดียวกัน ดังเห็นได้จากกรณีของหมู่บ้านตระแสง อำเภอเมือง ที่การขยายตัวของการทำนาปลูกข้าวเพื่อขายในช่วงทศวรรษ 2490 ถึงต้นทศวรรษ 2510ทำให้พื้นที่ป่าทำเล ซึ่งชาวบ้านเคยใช้เป็นแหล่งอาหารลดลงอย่างรวดเร็ว(ดูตารางที่16 ประกอบ) เนื่องจากชาวบ้านไปบุกเบิกพื้นที่สำหรับทำนา ทำให้เหลือที่สำหรับบุกเบิกทำกินลดลงเรื่อยๆ ในขณะที่จำนวนประชากรของหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อมีการ แบ่งที่ดินเป็นมรดกให้ลูกหลานที่เป็นคนรุ่นใหม่ แต่ละครัวเรือนจึงมีที่ทำกินในมือไม่มากนักและไม่สามารถบุกเบิกที่ดินใหม่ได้เพียงพอ เพราะพื้นที่ป่าธรรมชาติแทบจะไม่เหลือแล้ว อีกทั้งชาวบ้านส่วนหนึ่งมีค่านิยมบริโภคของใช้ในครัวเรือนตามรูปแบบของคนเมือง ที่นิยมใช้จ่ายของที่มีราคาแพง จึงเกิดปัญหาหารายจ่ายมากกว่ารายรับ นำไปสู่การขายที่ดินที่มีอยู่ให้คนอื่นเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่มีที่ดินทำกิน⁵

¹ ศิริพร สุเมธรัตน์. (2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. หน้า 230 ; ไพฑูรย์ มีกุล และสุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2533). รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน: กรณีบ้านโสมน อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. หน้า 43.

² ไพฑูรย์ มีกุล และสุวิทย์ ธีรศาสตร์. *เล่มเดียวกัน*. หน้า 53.

³ วิลาส โภธสาร และสุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2544). รายงานการวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานห้าทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2488-2543): กรณีศึกษาบ้านตระแสง. หน้า 39,45.

^{*} รถคอกหมู มีลักษณะคือ หัวรถจะยาวประมาณ 1.5-2 เมตร ที่นั่งคนขับทำด้วยไม้กว้างประมาณ 1 เมตร ไม่มีประตูทั้งสองด้าน หลังคายื่นไปข้างหน้า ตลอดไปจนถึงท้าย ด้านหลังคนขับเป็นที่นั่งผู้โดยสารอยู่ด้านข้างกระบะรถ 2 ด้าน พื้นทำด้วยไม้และต่อกระบะข้างขึ้นไปถึงหลังคา ด้านท้ายกระบะมีบันไดให้ผู้โดยสารเหยียบขึ้น – ลง คนขับรถเรียกกันโดยทั่วไปว่า “โซว์เฟอร์” เด็กรถเรียกว่า “แอ็ตรถ” พนักงานเก็บเงินโดยมากเป็นเจ้าของรถ

⁴ อัญญากร์ ชมดี (บรรณาธิการ). (2552). *ร้อยเรื่องเมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๒)*. หน้า 152-156.

⁵ วิลาส โภธสาร และสุวิทย์ ธีรศาสตร์. *เล่มเดียวกัน*. หน้า 55-61.

ตาราง 16 ปริมาณพื้นที่ป่า ทำเล ในตำบลตระแสง อำเภอเมืองสุรินทร์ ระหว่าง พ.ศ.2493-2513

ปี	พื้นที่ป่า (ไร่)	อัตราการลดลง (ไร่)
2493	800	-
2503	600	-200
2513	500	-100

ที่มา: ดัดแปลงจาก วิลาศ โภธิสาร และสุวิทย์ ชีรสาคัด. (2544). รายงานการวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานห้าทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2488-2543): กรณีศึกษา บ้านตระแสง. หน้า 56.

ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านและปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นจากค่านิยมในการบริโภคสินค้าราคาแพงจนมีรายจ่ายสูงกว่ารายรับ ยังเพิ่มขึ้นในทศวรรษต่อมา โดยกรณีแรกจะเห็นได้จากปริมาณการลดลงของพื้นที่ป่าในสุรินทร์ช่วง พ.ศ.504-2528 (ดูตาราง 17 ประกอบ)

ตาราง 17 อัตราการทำลายป่าในจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ.2504 -2528

ปี	พื้นที่ป่า (ตารางกิโลเมตร)	คิดเป็นร้อยละของพื้นที่จังหวัด
2504	2,895	35.63
2516	1,742	21.44
2519	961	11.82
2521	441	5.43
2525	426	5.24
2528	363	4.46

ที่มา: ดัดแปลงจาก ชอบ ดีสวนโคก และคณะ. (2532). รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ.2475 ถึงปัจจุบัน. หน้า 201.

ส่วนนโยบายอย่างหลังเห็นได้จากกรณีของชาวบ้านในหมู่บ้านโสมน ตำบลบัวโคก อำเภอท่าตูม ซึ่งพบว่า นับตั้งแต่ พ.ศ.2526 เป็นต้นมา ชาวบ้านประสบปัญหาหนี้สินทั้งที่เกิดจากการซื้อปุ๋ยเคมีซึ่งมีราคาสูงมาใช้ในการทำนา และหนี้สินที่เกิดจากการที่ชาวบ้านมีค่านิยมบริโภคสินค้าที่มีราคาแพงตามกระแสทุนนิยม จนเกิดการกู้หนี้ยืมสินจากญาติพี่น้องและนายทุน¹

¹ไพฑูรย์ มีกุล และสุวิทย์ ชีรสาคัด. (2533). รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน: กรณีศึกษากันโสมน ตำบลบัวโคก อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. หน้า 66-76.

ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าและปัญหาหนี้สินของชาวบ้านในสุรินทร์นับตั้งแต่
ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา กล่าวได้ว่า เป็นผลต่อเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของ
รัฐบาลไทยช่วง พ.ศ.2490-2506 ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในสุรินทร์นั่นเอง

บทที่ 4

สรุป

ปฏิญญาฉบับนี้ ต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายของรัฐบาลกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเมืองสุรินทร์ พ.ศ.2435-2506

จากการศึกษาพบว่า เศรษฐกิจของเมืองสุรินทร์ในช่วงก่อน พ.ศ.2435 นั้น ยังคงเป็นแบบพอยังชีพแต่ในขณะเดียวกันมีการส่งออกของป่าในรูปของการส่งส่วยให้กับรัฐบาลที่กรุงเทพฯ เมื่อถึง พ.ศ.2435 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อการค้าซึ่งสัมพันธ์กับการเมือง โดยที่รัฐบาลพยายามผลักดันให้มีการปลูกข้าวเพื่อส่งขายแต่ผลผลิตที่ได้ไม่ได้ผลตามที่รัฐบาลคาดไว้เนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่แห้งแล้งสภาพดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ และขาดแคลนระบบชลประทานที่จะส่งเสริมให้การปลูกข้าวดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ การชลประทานที่มีส่วนใหญเป็นการจัดทำขึ้นเองในหมู่ราษฎรโดยการทำเหมืองฝายกันน้ำในลำน้ำสายเล็กและทำระหัดวิดน้ำในที่ที่น้ำไหลเชี่ยวขาดเทคนิคในการผลิต

ในปี พ.ศ.2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจที่มีต่อภาคอีสานรวมทั้งเมืองสุรินทร์ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎรโดยรัฐบาลได้ส่งเสริมการเกษตรของราษฎรและพัฒนาระบบชลประทาน เพื่อช่วยในการทำการเกษตร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเคลื่อนไหวของกลุ่ม ส.ส.อีสานที่พยายามผลักดันให้รัฐบาลพัฒนาพื้นที่ภาคอีสานรวมทั้งเมืองสุรินทร์อย่างจริงจัง โดยการพัฒนาพื้นที่ภาคอีสานรวมทั้งเมืองสุรินทร์เริ่มปรากฏชัดเจนในทศวรรษที่ 2490 ดังปรากฏว่ารัฐบาลได้ส่งเสริมการปลูกข้าวเนื่องมาจากความต้องการข้าวในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ช่วงต้นทศวรรษที่ 2490 ปริมาณการผลิตข้าวในสุรินทร์เพิ่มขึ้นอย่างมาก ก่อนที่การผลิตข้าวจะเริ่มลดลงในช่วงปลายทศวรรษที่ 2490 เนื่องจากรัฐบาลได้มีการส่งเสริมปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นซึ่งใช้น้ำในการเพาะปลูกน้อย สามารถขึ้นได้ดีในบริเวณที่มีความขาดแคลนน้ำ เช่น ปอ ซึ่งเริ่มมีการปลูกตั้งแต่ พ.ศ.2498 เป็นต้นมา แต่ผลผลิตในช่วงแรกของการส่งเสริมการเพาะปลูกของรัฐบาลยังมีปริมาณไม่มากนัก

นอกจากด้านการเพาะปลูกแล้ว ราษฎรเมืองสุรินทร์ยังมีการเลี้ยงสุกรเพื่อส่งขายโดยมีพ่อค้าชาวจีนเป็นผู้รับซื้อสุกรซึ่งในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น เมืองสุรินทร์สามารถส่งออกสุกรได้ค่อนข้างมาก หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังมีการส่งออกสุกรอยู่แต่มีปริมาณไม่มากนัก นอกจากทางด้านการเกษตรที่รัฐบาลมีการส่งเสริมอย่างจริงจังแล้ว รัฐบาลยังได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขึ้นมา ซึ่งแผนทั้งสองนี้ได้มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของภาคอีสานโดยมีการให้ความรู้ในด้านการเกษตรแก่ราษฎรให้สามารถทำการเกษตรอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ได้ผลผลิตในปริมาณมากขึ้น

นอกจากนี้การดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมได้มุ่งให้มีการก่อสร้างถนน ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยให้การขนส่งและเพื่อประโยชน์ในด้านความมั่นคงเท่านั้น แต่ถนนเหล่านี้ยังทำให้เมืองสุรินทร์สามารถขนส่งสินค้าและเดินทางได้รวดเร็วส่งผลให้การค้าในจังหวัดทำได้สะดวกและเกิดอาชีพใหม่ๆ ในหมู่บ้าน เช่น อาชีพรับจ้าง อาชีพช่างไม้ อาชีพขับรถรับจ้าง ฯลฯ

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ตีพิมพ์

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ (สจช). กส.13/1023 จังหวัดสุรินทร์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน
ปี พ.ศ. 2455.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (สจช.). เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย. ม.57/9
เรื่องกรมหมื่นสรรพสิทธิ์เสด็จออกตรวจราชการ และออกประกาศตั้งเดือนที่ไปมา
และแนะนำสั่งสอนแบบวิธีราชการแก่ข้าราชการในมณฑลลาวกาว
(1 กรกฎาคม 119 (พ.ศ.2443) - 30 ธันวาคม 119 (พ.ศ. 2443).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (สจช.). กระทรวงมหาดไทย. ม.ท. 0201.2.1.37.2/32 เรื่องรายงาน
ข้อราชการของจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ พ.ศ. 2494.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (สจช.). กระทรวงมหาดไทย. ม.ท. 0201.2.1.37.2/33 รายงานและ
บันทึกการตรวจราชการในจังหวัดภาคอีสานของปลัดมหาดไทย (2494).

หนังสือและบทความในหนังสือ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2551). พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน
ฉบับตัวเขียน สอบทานกับฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๗๐. กรุงเทพฯ:
สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2533). เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
ฉัตรทิพย์ นาถสุภา; และคณะ. (2524). เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
ชอบ ดีสวนโคก และคณะ. (2532). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่
พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

ซิมเมอร์แมน,คาร์ล ซี. (2525). การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม. ซิม วีระไวทยะ
(แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เตช บุนนาค. (2548). การปกครองระบบเทศบาลของประเทศไทย พ.ศ.2435-2458.

ภรณ์ กาญจนันธุ์จิตติ (แปล). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2542). ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

แถมสุข นุ่มนนท์. (2548). เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ยุคเชื้อผู้นำชาติพันธุ์.
พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สายธาร.

- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2554). *แนวคิดและแนวการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: อินทนิล
ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2548) *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*. พรรณี ฉัตรพลรักษ์,
ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข, ชำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (แปล). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชเนศวร์ เจริญเมือง. (2548). *100 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ.2440-2540*. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพฯ: คปไฟ.
- ธิดา สาระยา. (2538). *อาณาจักรเจนละ: ประวัติศาสตร์อีสานโบราณ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2542). *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มติชน.
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: *ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและ*
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (2542). กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสาร
และจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ.
- ประวัตินิพนธ์ไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสุรินทร์. (2526). สุรินทร์: สำนักงานจังหวัดสุรินทร์.
- ปาฐกถาของผู้แทนราษฎร เรื่องสภาพจังหวัดต่างๆ. (2539). กรุงเทพฯ: สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย.
- พรรณี บัวเล็ก . (2555). *การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย: บทสำรวจสถานะความรู้*.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ไพฑูริย์ มีกุล. (2516). *การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- ไพฑูริย์ มีกุล. (2552). *นักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา
สถาบันพระปกเกล้า.
- ไพฑูริย์ มีกุล; และสุวิทย์ ชีรสาด. (2533). *รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี
การผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีบ้านโสมน ตำบลบัวโคก
อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ไพบูลย์ สุนทรารักษ์. (2553). *ข่าวรถไฟ เมื่อปี 2469*. ใน อัมภางค์ ชมดี (บรรณาธิการ). 2552.
ร้อยเรื่อง เมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๑), หน้า 103-107. พิมพ์ครั้งที่ 2. สุรินทร์: สำนักหนังสือ
สุรินทร์สโมสร.
- ยงยุทธ ชูแว่น. (2551). *ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย
ว่าด้วยความเป็นมา สถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษา และบทบาทในสังคมปัจจุบัน*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- วิชุดา พิไลพันธ์. (2554). “บันทึกสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จตรวจราชการมณฑล
นครราชสีมา มณฑลอุดร และมณฑลอีสาน” ร.ศ. 125 (พ.ศ.2449)”. ใน อรุณีย์ คำสอน
และศิษยา วิรเกียรติสุนทร (บรรณาธิการ). 100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย
ลำดับที่ 8, น. 49-96. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- วิลาศ โปธิสาร; และสุวิทย์ วีระศาสตร์.(2544). *เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานห้าทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กรณีศึกษาบ้านตระแสง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2554). *สมเด็จพระปิยมหาราชกับการปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- ศิริพร สุเมธรัตน์. (2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมภพ มานะรังสรรค์. (2544). *แนวโน้มพัฒนาการเศรษฐกิจไทยในช่วงก่อนและหลังการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2543). *เบิ่งสังคัมและวัฒนธรรมอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2553). *บุรีรัมย์มาจากไหน?*. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- สุทัศน์ กองทรัพย์. (2543). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์ (พ.ศ.2302-2450)*. สุรินทร์: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- สุเทพ สุนทรเกสัช. (2548). *หมู่บ้านอีสานยุค "สงครามเย็น" สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. (2533). *แผนชิงชาติไทย ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งที่สอง (พ.ศ.291-2500)*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: พี.เพรส.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2550). *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐*. กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี.
- สุภาพ บุญไชย. (2549). *ภูมิศาสตร์ประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุวิทย์ วีระศาสตร์. (2546). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุวิทย์ วีระศาสตร์. (2552). *พัฒนาการการคมนาคมทางบกในภาคอีสานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงปัจจุบัน*. ใน วุฒิชัย มูลศิลป์ (บรรณาธิการ). *สายธารแห่งความคิด ๓ สารนิพนธ์เชิดชูเกียรติท่านผู้หญิงวรณัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เนื่องในโอกาสอายุครบ ๘๐ ปี*, หน้า 259-288. กรุงเทพฯ: กองทุนเพื่อวิชาการวรณัญญา สนิทวงศ์ฯ.
- สุวิทย์ วีระศาสตร์; และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2541). *ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน*. ขอนแก่น: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อัษฎางค์ ชมดี (บรรณาธิการ). (2552). *ร้อยเรื่องเมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๒)*. สุรินทร์: สำนักหนังสือสุรินทร์สโมสร.
- อัษฎางค์ ชมดี (บรรณาธิการ). (2553). *ร้อยเรื่องเมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๑)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สุรินทร์: สำนักหนังสือสุรินทร์สโมสร.

อินแกรม, เจมส์ ซี. (2552). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970*. ชุศรี
มณีพฤกษ์ และเฉลิมพจน์ เอี่ยมกมลลา (แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์.

อ่ำ บุญไทย. (2543). *กฏตาการบนที่ราบสูง*. กรุงเทพฯ: สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย.

ฮอลล์, ดี.จี.อี. (2549). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร
เล่ม 1. ท่านผู้หญิงวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ (แปล). พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.*

วิทยานิพนธ์

เกื้อกูล ยืนยงอนันต์. (2519). *การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ชรินทร์ อิงพงษ์พันธ์. (2548). *การศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต และสัมพันธภาพของคนไทย
เชื้อสายจีน: กรณีศึกษา สมาคมแช่ตั้ง สมาคมแช่เตี้ย และสมาคมแช่อึ้ง ในเขตเทศบาลเมือง
จังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (โปรแกรมวิชาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น). สุรินทร์:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. ถ่ายเอกสาร.

ชุมพล แนวจำปา. (2528). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนตั้ง
พ.ศ. 2443-2478*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (2543). *การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476-2494*.
วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ถ่ายเอกสาร.

บุญรอด แก้วกัณฑ์. (2517). *การเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2411)*.
วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ถ่ายเอกสาร.

ประนุช ทรัพย์สาร. (2525). *วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
พ.ศ.2394-2475*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ปราณี วรรณะปะเก. (2537). *การผลิตข้าวบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล พ.ศ.2489-2516*. วิทยานิพนธ์
กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
ถ่ายเอกสาร.

พุทธพล มงคลวรรณ. (2548). *ขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพาน พ.ศ.2504-2525*. วิทยานิพนธ์
อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- วิทยา นนทร์นภา. (2541). การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง พ.ศ. 2469-2484. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- วิลาศ โภธิสาร.(2536). รถไฟกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง ระหว่างปี พ.ศ.2469-2484. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สมศรี ชัยวนิชยา. (2548). นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2519. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อริญชัย วรรณชาติ. (2553). ความรู้เรื่องอีสานของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.2433-2475. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อุศนา นาศรีเคน. (2548). อีสานในการรับรู้และทัศนะของผู้ปกครองกรุงเทพฯตั้งแต่หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

บทความ

- คากิซากิ, อิจิโร. (2550). รถไฟกับการรวมตัวทางเศรษฐกิจของไทยในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒. วารสารสมาคมประวัติศาสตร์. 29: 1-45.
- สุวิทย์ ธีรศาศวัต. (2550). ปัญหาการเก็บส่วยในภาคอีสานก่อนสมัยปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ ๕. วารสารสมาคมประวัติศาสตร์. 29: 106-119.

ประวัติย่อผู้ทำวิจัย

ประวัติย่อผู้ทำวิจัย

ชื่อ-สกุล นางสาวนฤพร พลบุญ
 วันเดือนปีเกิด 9 กันยายน พ.ศ. 2528
 สถานที่เกิด อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
 ที่อยู่ 79/427 ลุมพินีคอนโดทาว์น รามอินทรา-นวมินทร์ (A-B)
 ถนนนวมินทร์ แขวงคั่นนายาว
 เขตคั่นนายาว กรุงเทพมหานคร

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2540 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา
 จากโรงเรียนนางรอง (สังฆกฤษฎณ์อนุสรณ์)
 อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

พ.ศ. 2546 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
 จากโรงเรียนสิรินธร
 อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

พ.ศ. 2550 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
 สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พ.ศ. 2556 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท
 สาขาวิชาประวัติศาสตร์
 จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ